CEMAL BARDAKCI
Eski Konya Valisi

Milli, Tarihi, Dini, İçtimai, Siyasi,
İktisadi ve İdari bakımlardan

ALEVİLİK
AHİLİK
BEKTAŞİLİK

Hacı Bektaşa niçin gittim? Celâli isyanlarının gerçek sebepleri. İran aleviliğini doğuran siyasî olaylar. Türk aleviliğinin gerçek mahiyeti. Ahiliğin iktisadî gayeleri. Bektaşilik ve Teslis. Gizli Kızılbaş toplantıları. Yabancı ideolojilerle savaş v. s.

2 inci Basılış

CEMAL BARDAKCI

Eski Konya Valisi

Milli, Tarihi, Dini, İçtimai, Siyasi,
İktisadi ve İdari bakımlardan

ALEVİLİK-AHİLİK BEKTAŞİLİK

Hacı Bektaşa niçin gittim? Celâlî isyanlarının gerçek sebepleri. İran aleviliğini doğuran siyasî olaylar. Türk aleviliğinin gerçek mahiyeti. Ahîliğin iktisadî gayeleri. Bektaşilik ve Teslis. Gizli Kızılbaş toplantıları. Yabancı ideolojilerle savaş
v. s.

2 inci Basılış

Ankara
1 9 5 0

Basıldığı Yer : Türkiye Matbaacılık ve
Gazetecilik A. O. - Yeni Matbaa, Ankara

Hacı Bektaşa Niçin Gittim ?

1921 yılı nisan ayının sonlarına doğru mutasarrıf bulunduğum Çorum'da bir gece derin ve acı düşüncelere dalmıştım. 21 eylûl 1919 da Marmara kıyılarında parlıyarak yurdun türlü bölgelerine sıçrayan ve yürekler acısı zararlara, yıkıntılara sebep olan yangınlar tamamiyle sönmüş gibiydi. Ancak şu veya bu yandan esecek rüzgârlarla yeniden alevlenmeleri ihtimali büsbütün ortadan aklkmış değildi. Kanımıza, canımıza susamış olan düşmanlarımızın millî birliğimizi parçalamayı hedef tutan çalışmalarının arkası kesilmemişti. Şarkta padişahlık, halifelik davalarını ileri sürüp memlekette umumî bir kargaşalık çıkarmağa uğraşmışlar, batıda en zengin, en kalabalık vilâyetlerimizi ellerine geçirmişlerdi. Yabancı işgal kuvvetleri mepsuplarının, mukavemetimizi büsbütün zaafa uğratmak maksadile harcadıkları bütün gayretler, emekler boşa gitmişti. Fakat ümitleri kırılmamıştı. O günlerde kulağımıza çalan sözler, onların çok derin bir yaramıza parmak basmıya başladıklarını, uzun yüz yıllar mübarek Anadoluyu kardeş kanına boyayan eski bir ikiliği hortlatmağa çalıştıklarını açığa vuruyordu. Millî hükûmetin bütün Alevileri kıracağına dair sinsi sinsi propagandalar yapılıyordu. Bu propagandalara kapılacak olan Aleviler pek tabiî olarak kendilerini korumak için türlü çarelere baş vuracaklar, Ankaradan ayrılıp çekingen bir durum alacaklardı. Onların bu hareketleri Sünnileri ve hükûmeti de karşı ihtiyat tedbirleri almağa zorlıyacaktı. Sonunda kor-

kunç bir iç harbi patlıyacak, düşmanlar da kollarını sallıya sallıya vatanı baştanbaşa çiğniyeceklerdi.

İşte beni derin ve acı düşüncelere salan bu ihtimal olmuştu. Mukadderatı bana emanet edlmiş olan Çorum sancağı çevresinde dirliği düzeni sağlamak, iki yüz elli bin yurttaşın mânevi, fikrî, huzur ve selâmetlerini korumak başta gelen en önemli vazifemdi. Bu vazifeti başarı ile görebilmek için de sancak halkı üzerinde ezen, korkutan değil, sevgiye, güvene, inana dayanan bir nüfuza sahip olmam lâzımdı.

Bu da kolay bir iş değildi. Yığınlar üzerinde kalbleri, vicdanları kazanmak suretile nüfuz sahibi olabilmek için o yığınları meydana getiren fertlerin düşüncelerini, akidelerini, elemlerini, hazlarını, kederlerini, sevinçlerini ihtiyaç ve arzularını hakkile öğrenmek ve onları temsil edebilmek gerektir. Fakat insanları harekete getiren yalnız bugünün duyguları değildir. İnsanın şuur altı denilen bir iç tarafı vardır. Olayların şuurumuzda hasıl ettiği izler, nefretler, sevgiler, kinler, ihtiraslar vesair bin bir çeşit duygular, az çok uzun veya kısa bir müddet tesirlerini yaptıktan sonra yerlerini başka türlü duygulara bırakarak şuur altımıza inerler. Şuur altı bir arşivden, bir evrak mahzeninden farksızdır. Günü geçmiş, icapları yerine getirilmiş, emirler, tebliğler nasıl mahzene kaldırılarak oradaki sandıklarda, dolaplarda saklanırsa tesirleri geçmiş bütün duygularımız da herhangi bir zamanda, herhangi bir sebeple vukubulacak bir itme ile tekrar şuura, yüze çıkmak üzere kendilerine mahsus dolaplarda toplanırlar. Bu dolaplar doğduğumuz zaman bomboş değildirler. Uzun yılların mirası, yani bütün dedelerimizin, ninelerimizin duyguları oralarda yığılmış bulunur. Bundan ötürü ölülerin mezarlarda değil, bizim içimizde yatmakta oldukla-

rını söyliyenler, şuur altımızı denizlerin içinde yüzlerce, binlerce metre derinliklere inen kocaman dağlara, şuurumuzu da o dağların suyun üstünde kalan tepelerine benzetenler pek te hata etmiş olmazlar. Biz işte gözle görülemiyen bu heybetli yığınların sürekli tesirleri altında bulunuyoruz. Çok defa düşündüğümüzden, istediğimizden başka türlü hareket etmemizin sebebini bu tesirlerde aramalıdır. Bazan kendimize de şaşkınlık veren hareketlerimizin, heyecanımızın, anlıyamadığımız, izah edemediğimiz sebepleri, âmilleri de şuur altımızda gizlenmiş bulunan duygulardır.

Görülüyor ki insanları anlamak, onlar üzerinde hakikî bir otorite kazanmak olmaz denecek derecede güç bir iştir. Fakat hele o günlerde bu güçlük karşısında kollarımı kavuşturup oturmak, her şeyi oluruna bırakmak bir cinayet olurdu. Ne yapıp yapıp her şeyden evvel sancak içinde yaşamakta olan elli bin Alevinin ruhlarına, kalplerine girmeli, ne düşündüklerini, dertlerini, ihtiyaçlarını anlamalı, güvenlerini kazanmalıydım. Onları ancak bu suretle o kötü propagandaların tesirlerine kapılmaktan, zararlarından koruyabilir, Sünnî kardeşlerile yeniden aralarının açılmasını önleyebilirdim.

İşte bu düşüncelerin sevkile Aleviliğin hangi tarihte hangi sebeplerle ve ne gibi şartlar içinde doğduğunu, mahiyetini, Türkler arasında nasıl yayıldığını, son dört yüz yıllık tarihimizin sayfalarını dolduran o kanlı kardeş kavgalarının gerçekten onun eserimi olduğunu tetkike koyuldum. Alevilerin, ser verip sır vermeyen bu ırkdaşların o günlerdeki ruhî haletlerini anlıyabilmek için de işi kaynağında incelemek gerektiğine kanaat getirdim. Bu kanaat üzerine orta ve şarkî Anadolu Alevilerinin bağlı bulundukları Hacı Bektaşa gitmeye karar verdim.

SEBEBİ ARANMIYAN MÜZMİN DERT

Dahiliye Vekâleti düşüncelerimi yerinde bulmuş, Hacıbektaşa gitmeme müsaade etmişti. Sungurlu kaymakamını yerime vekil bırakarak nisanın otuzuncu günü akşamı sessizce Çorumdan ayrıldım. Nereye, niçin gittiğimi Vekilden başka kimse bilmiyordu.

Üç saat süren bir yolculuktan sonra Gökçepınar köyüne vardım. Şirin Hatunzade Hüseyin Ağanın odasına indim. Hüseyin Ağa; iri vücudu, göbeğine kadar uzanan kır sakalı, ablak çehresi, güleryüzü, tatlı söziyle gerçekten şirin bir adamdı. İyi Ahlâklı, dürüst hareketleriyle yalnız Alevilerin değil, Sünnilerin de sevgi ve saygılarını kazanmıştı. Alevilerin ileri gelenleri arasından seçtiğim ve daha evvel kendilerine haber saldığım sekiz kişiyi de orada buldum. Ertesi günü sabaha karşı atlarımıza atladık, ver elini Hacıbektaş, diyerek cenuba doğru yola düzüldük.

Üzerinde yol aldığımız topraklar dört yüz yıldır sayısız ayaklanmalara, korkunç ihtilâllere, boğuşmalara sahne olmuş yerlerdi. Padişah İkinci Beyazıt zamanında ilk defa isyan bayrağını açan Teke sancağının Elmalı köyünden (Karabıyık oğlu) olmuştu. Halkın (Şeyhoğlu), Osmanoğullarının (Şeytankulu) adını verdikleri bu ihtilâlci; «bana erenlerden işaret olmuştur. Bundan sonra devlet ve saltanat bizimdir» diyordu.

1511 yılı temmuzunda Sıvas taraflarında (Kökhan) civarında hükûmet kuvvetleriyle ihtilâlciler arasında vu-

ku bulan kanlı bir savaşta Şeyhoğlu ele geçirildi. Kendisine uymuş olanlardan çoğu İrana kaçtılar. Yavuz Selimin padişah olduğu günlerde Çorum havalisinde (Nur Ali) nin idaresinde mühim bir isyan patladı. Bu sergerdenin bayrağı altında toplanan Türklerin sayısı 20.000 i aşıyordu. Bunlar Amasya valisi Şehzade Ahmedin üzerlerine gönderdiği Yularkıstı Sinan Paşa ordusunu darmadağın ettiler. Tokat ve Amasya taraflarına hâkim oldular.

Yine bu sıralarda Tokat taraflarında (Celâl) adında bir ihtilâlci ortaya atıldı. Halk yığın yığın kendisine katılıyordu. Bu hareket de Akşehir civarında Şehsüvaroğlu Ali Bey tarafından bastırıldı (1519). Bundan sonra Anadoluda başgösteren ayaklanmaların topuna, hattâ sarayın israfları, zulümleri, türlü yolsuz hareketleri canlarına tak eden, Osmanoğullarına Anadoludan elçektirmek isteyen Sipahilerin, valilerin isyanlarına da (Celâli isyanı) adı verildi.

Osmanlı devletinin en kudretli ve azametli devri olan Kanunî Süleyman zamanında da Anadoluda çok mühim ve büyük isyanlar çıktı. İçel taraflarında (Süğlünkoca) adında bir Türkün tarlasına iki yüz akçe vergi korlar. Bu adamcağız memurlara başvurarak verginin fazla olduğunu söyler. Yüz akçesinin indirilmesini rica eder. Süğlünün yalvarıp yakarmalarına kulak asılmadıktan başka zavallının sakalını da traş ettirerek sille tokat kapıdışarı atarlar. Bu haksızlık ve hakarete dayanamayan (Koca); köyüne giderek silâhlarını ve köylüleri alıp geri dönüyor, sancak beyi Hırvat Ahmet Paşanın oğlu Mustafa Beyle tarlaları yazmağa memur olan Muslihittini ve kâtibi Mehmedi öldürüyor.

Yine bu yıl içinde Varaylı Zünnun Tokat ile Amasya arasında başına kırk bin kişi topluyor, Amasyayı, Konya-

yı ele geçirmek için tertibat alıyordu. Biraz ötede Adanada Donuzoğlan, Tarsusta Yenicebey, Karaisalı aşiretinden Veli Halife o havalideki Türkmen aşiretlerini ayaklandırıyorlardı (1525).

Bir yıl sonra Ankara taraflarında yeniden korkunç bir ihtilâl daha patlamıştı. Bu ihtilâle Hacıbektaş neslinden olduğunu iddia eden (Kalenderşah) başbuğluk ediyordu. Kalender Anadoluda büyük bir nüfuz kazanmıştı. (Bir derece kudret ve kuvvet ve bir mertebe cemiyet ıssı oldu ki şimdiye değin bir hariciye müyesser olmamıştı). Türkmen aşiretlerinin çoğu onun tarafını tutmuştu. Otuz, kırk bin kişi ile Üsküdara yürümek kararında idi.

Bu ihtilâlciler, üzerine gönderilen hükûmet kuvvetlerinden bir kısmını bozguna uğrattıktan sonra kan ve ateş içinde yok edildiler. Bu isyanları doğuran sebepler araştırılıp ortadan kaldırılmıyordu. Pek tabiî olarak ayaklanmaların da sırası gelmiyordu.

Bir aralık Çorum Sancak Beyliğine de tâyin edilmiş olan Urfalı Karayazıcı Abdülhalim başına topladığı otuz, kırk bin kişilik bir kuvvetle Hacı İbrahim Paşa kumandasındaki padişah ordusunu Kayseri ovasında bozguna uğratmış ve saltanat ilân etmişti (25 Nisan 1600).

Nihayet Cagaleoğlu Sinan Paşanın (Haçova) zaferinden sonra yaptığı zulümler, haksızlıklar bardağı taşırmış, Anadoluyu baştanbaşa ateşe vermişti. Onun binlerce mağduru, mazlûmu Ankaralı Kalender Mehmet, Kara Sait, Ağaçtanpiri, Dağlardelisi, Tanrıbilmez, Baldırıkısa, Konyalı Tavil Mustafa Çelebi, Deli Aslan, Deli Kaplan, Yağmur, Şahverdilerin ve daha başka birçok başbuğ ve sergerdelerin bayrakları altına toplandılar. Orta ve garbi Anadoluya hâkim oldular.

1607 de Kuyucu Murat Paşa kumandasındaki Padişah kuvvetlerile amansız bir boğuşma başladı. Kuyucu Murat, yedi yaşındaki çocuklara varıncaya kadar onbinlerce Türkün cesetlerile kuyular doldurdu. Bu ihtiyar Hırvat vezir, neredeyse ırkımızın kökünü kazıyacaktı.

Bu merhametsiz ve kanlı hareketler de bir müddet sonra (Abdünnebi), (Katırcıoğlu), Çomarbölükbaşı), kumandalarında seksen bin ihtilâlcinin Üsküdara kadar gelerek Çamlıca sırtlarında ordu kurmalarına engel olamamıştı (2 Temmuz 1649).

Osmanlı devri tarihçileri bütün bu şahlanmalara, ihtilâllere (Zındıklık), (Kızılbaşlık), (Râfizilik) damgası vurmuşlardır. Bunun böyle olup olmadığını ileride göreceğiz.

HACI BEKTAŞ'TA İNTİZAR GÜNLERİ

Yağmur altında altı gün süren bir yolculuktan sonra; asıl adı Suluca Karahöyük olan Hacı Bektaşa vardık. Çelebi Cemalettin Efendinin selâmlığına misafir olduk. O zamanlar kendisine inananlarca (Allahın Cemali) sayılan ve iki milyondan fazla yurtdaşın kalplerinde saltanat süren bu zatın konağı hiç de iç açacak, imrenilecek bir durumda değildi. Cümle kapısının eşiği kan içindeydi. Her gün türlü yerlerden getirilen adaklar, koçlar, inekler, tosunlar bu eşiğin üstünde kurban edilirmiş.

Bir salon üzerinde beş, altı odaden ve bir kahve ocağından ibaret bulunan selâmlıkta da temizlikten eser yoktu. Bizi çelebinin büyük oğlu Hamdullah karşıldadı. Onun kılavuzluğuyla büyücek bir odaya girdik. Kahveler içildikten, biraz hoş beşten sonra Hamdullah çekilip gitti. Kendi kendime: «Her halde geldiğimizi babasına bildirmeye gitti, şimdi neredeyse gelir, bizi onun yanına götürür» diyor, kafamda çelebiye söyliyeceğim sözleri hazırlıyor, sıraya diziyordum.

Meğer bu zannımda aldanıyormuşum. Geç vakit odaya Hamdullah yerine yemek sofrası geldi. «Çelebi Efendi yorgunluğumuzu göz önüne olarak bizimle ertesi günü görüşüp konuşmağı daha muvafık buldu olacak!» diyerek kendimi teselli ettim. Fakat ertesi gü nüde akşama kadar boşuna bekledim, durdum.

Yalnız o gün bektaşi tarikatının (üstadı âzamlık - de-

de babalık) makamında oturan Salih Niyazi Baba bana (Hoş geldin) e geldi.

Üçüncü gün de (Efendi Hazretleri) nden bir ses sada çıkmayınca telaşlanmağa başladım. Hele onun, bizden bir hafta evvel Erzurumdan Ankaraya giderken orada bir gece kalmış olan Büyük Millet Meclisi ikinci reisi Celâlettin Arif Beyi de kabul etmemiş olduğunu öğrenince telâşım, endişem büsbütün arttı. Onunla görüşmeden, konuşmadan dönmek, benim için adetâ bir felâket olurdu. Oraya tek başıma gitmiş olsaydım bu hal beni pek o kadar korkutmazdı. Fakat Çoruma dönünce yanımdaki arkadaşlar Çelebinin beni kabul etmediğini, benimle görüşmeğe tenezzül eylemediğini Aleviler arasında yayacaklardı tabiî... Onlar da (Allahın Cemali) nin huzuruna kabule lâyık görmediği bir adamdan sevgi ve güvenlerini esirgiyeceklerdi şüphesiz..

Hasılı ben, Dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan da olacaktım. «İdaresine memur olduğum, millî hükûmete bağlılıklarını kuvvetlendirmekle mükellef bulunduğum insanlar üzerinde nüfuzumu arttırayım» derken onların temelli benden uzaklaştıklarını görecektim. Ne yapıp yapıp böyle bir âkibetin başgöstermesine, bu kötü ihtimalin gerçekleşmesine meydan vermemek gerekti. Fakat bu zatı hangi vasıtalara, çarelere başvurmak suretiyle benimle görüşmeğe zorlayabilirdim? Onu tehdit edemezdim. Oraya hiçbir resmî sıfat ve selâhiyetle de gelmiş değildim. O halde muradıma ermek için ne yapmalı, nasıl hareket etmeliydim?

Çelebilerin de, bektaşi babalarının da benim oraya gelişimden meraka düştüklerini, bu âni sebepsiz ziyarete bir manâ verememekte olduklarını sezmiştim. Öyle ya, herhangi bir meselenin incelenmesi icap ediyorduysa bu

işe Hacı Bektaşın bağlı bulunduğu Kırşehir sancağı mutasarrıfı memur edilebilirdi. Onun berecemiyeceği düşünülmüşse oraya daha yakın bulunan Yozgat mutasarrıfı gönderilebilirdi. Bunlar duruken tâ altı günlük yoldan Çorùm mutasarrıfının kalkıp buralara kadar gelmesinin hikmeti ne olabilirdi? Hamdullah ile bektaşi babalarından bazılarının arkadaşlarımdan bir ikisini bu hususta ayrı ayrı sorguya çektiklerini haber almıştım. Fakat sadre şifa verecek cevaplar alamamışlardı tabiî.. Çünkü arkadaşlarım da bu ziyaretin hakikî sebeplerine vâkıf değillerdi.

Sonra üç gün içinde boş durmamış, çok şeyler öğrenmiştim. Bir zamanlar Selçuk sultanlarının kısrak sürülerinin otlağı olan bu küçük köyde birbirinin can düşmanı dört müstakil hükûmet bulunmakta olduğunu anlamıştım. Uzun yüz yıllar millî birliğimizi baltalayan, millî bünyemizi kemiren, başımıza hesapsız felâketler, musibetler, belâlar yağmasına sebep olan biribirine zıt yabancı ideolojilerde Anadolunun orta göbeğindeki bu köyde mekân tutmuş bulunuyorlardı. Fırsat ve imkân buldukça yakın ve uzaklıklarına zehirlerini saçmakta devam etmekle beraber kendi aralarında da durmadan boğuşuyorlardı. İşte ben bu bilgilerden faydalanarak Çelebiyi yola getirmek için bir çevirme hareketi yapmıya karar verdim.

BİR DÂVANIN İLHAM ETTİĞİ TEDBİR

1271 yılı Ağustosunun sıcak bir gününde idi. (Suluca Karahöyük) köyünün dışında, Kırşehir yolu üzerindeki bol sulu çeşmenin başında sekiz, on genç köylü kadını gülüşe oynaşa buğday yıkıyorlardı. İkindiye doğru Kırşehir istikametinden uzunca boylu, top sakallı, güzel yüzlü, iri siyah gözlü, açık alınlı, elmacık kemikleri çıkık, eli âsalı bir derviş belirdi. Çeşmeye yaklaştı. Buğday yıkayanalrdan bir parça azık istedi. Kadınlar evvelâ birbirlerine bakıştılar, sonra yeni gelene dönerek :

— Hey derviş, burada azık ne arar? Evlerimizde değiliz ki sana bir şey bulup verelim.

dediler. Pek yorgun olduğu anlaşılan derviş aldığı bu cevap üzerine çekildi. Biraz ileride çeşme ayağının kenarındaki söğüt ağacının gölgesine sığındı. Oturdu. Onun bu bitkin halini gören kadınlardan biri işini bırakıp koşarak köye gitti. Evine vardı, beş altı yufkanın içine biraz tereyağı, biraz da bal koyarak dönüp getirdi, dervişe sundu.

Bu kadın o akşam evinde pişirdiği çorbaya koyacağı yağı almak üzere çömleği açınca onun ağzına kadar yağla dolmuş olduğunu hayretle gördü. Bal çömleğini açtı, o da öyle idi. Halbuki o biraz önce her iki çömleği de açmıştı. İçlerinde de pek az yağ ve bal vardı. Bu hali karnını doyurduğu dervişin kerametine verdi. Onun duası kabul olunur mübarek bir adam olduğuna hükmetti. Kocasına :

— Derviş bu gece herhalde köyümüzde kalacaktır.

Hemen git, onu neredeyse bul getir, evimizde misafir edelim, dedi.

Adamcağız çıktı, aradı, taradı, nihayet dervişi mescitte buldu. Oradan ayrılmak istemiyen dervişi yalvarıp yakarıp kandırdı, alıp evine götürdü.

Sayın okuyucularım, bu derviş (Hacıbektaş) idi. Onu Suluca Karahöyüğe gelmeğe ve ömrünün sonuna kadar orada kalmağa zorlıyan türlü sebepleri ileride göreceğiz. Onu doyunran, evinde misafir eden kadın da sonraları Alevilerle Bektaşilerin (Kutlu Melek), (Kadıncık Ana) adlarını verdikleri ve takdis ettikleri (Fatma Nuriye) dir, İdris hocanın eşidir.

Çelebiler, Kadıncık Ananın İdris hocanın eşi değil, kızı olduğunu, Hacıbektaşla evlendiğini ve kendilerinin bu birleşmenin mahsulleri olduklarını iddia ederler. Bektaşiler ise bu iddiayı asla kabule yanaşmazlar, (Kutlu Melek) İdris hocanın eşi odduğu için Hacıbektaşın onunla evlenmesine imkân bulunmadığını, hazretin bekâr olarak bu dünyadan göçüp gittiğini ve tabiatile hiç bir evlât bırakmadığını ileri sürerler. Onlarca Çelebiler, Hacıbektaşın nefes evlâtlarıdır. Bir gün Bektaş abdest alırken, burnundan leğene birkaç damla kan düşmüş, bunu gören Fatma Nuriye leğendeki suyu kaldırıp içivermiş. Ondan sonra doğurduğu çocuklara Bektaşın nefes evlâtları denmiş. İşte çelebiler bu çocukların torunları imiş..

Velâyetnamelerde yer alan bu efsaneyi burada tekrarlamak zorunda kaldığım için okuyucularımdan özür dilerim. Bundan sonra kendilerine [illegible]tacağım mühim hâdiselerin sebeplerini, içyüzlerini görüp kavrayabilmek için buna lüzum vardı.

Ben Hacıbektaşa gittiğim zaman orada bu bel evlât-

lığı, nefes evlâtlığı dâva ve iddiası olanca şiddetiyle devam ediyordu. Tekkenin yıllık geliri on beş bin altın lirayı geçiyordu. Kavgayı körükleyen âmil de bu altınların tamamını ele geçirmek hırsıydı. Bir Arnavut Ankara valisinin yaptığı dahilî talimatnameye göre bu paranın birkaç bin altını mütevelli hakkı olarak çelebilere veriliyor, geri kalanı tekkeye, yani bektaşilere bırakılıyordu.

İşte çelebileri küplere bindiren şey; bu taksim şekli, aslan payının Bektaşilere düşmesi idi. Onlar, «Bizim dedemizin vakıflarının hasılatı neden bu nereden geldikleri, ne idükleri belirsiz Arnavutlara veriliyor?» diye öfkeleniyorlardı. Gerçek; benim ziyaretim sırasında da tekkeyi idareeden otuz babadan yirmi dokuzu Arnavuttu. Bunların başında bulunan Salih Niyazi baba da Arnavuttu. Bektaşiler de : «Pirimiz, hünkârımız Hacıbektaş Veli ile hiçbir alâka ve münasebetleri bulunmayan Çelebilerin onun vakıflarından pay almağa hakları yoktur.» diyorlardı.

Bunlardan başka bir üçüncü dâvacı da vardı. İkinci Mahmut Yeniçeri ocağını söndürdükten sonra Hacıbektaşa Nakşi şeyhlerinin tâyini usulü konulmuştu. Bu suretle gûya Bektaşilik kaldırılmış, yerine Nakşilik getirilmiş oluyordu. Benim gittiğim tarihte orada İranın Sina bölgesi halkından Hacı Abdullah adında bir Nakşî şeyhi vardı. Hükûmetten sekiz yüz kuruş aylık alıyordu. Bu adam da : «Ben bu tekkenin resmî şeyhiyim, tekkenin idaresi de, gelirini toplamak da bana ait olmak gerektir, halbuki bütün paraları Arnavutlarla çelebiler yiyip yutuyorlar, benim cebime aylığımdan başka beş para düşmüyor.» diye bağırıp çağırıyordu.

Bunların hepsinde de benim oraya hükûmet tarafından durumu incelemek ve gerekiyorsa idare şeklini değiştirmek için gönderildiğim şüphesi uyanmıştı. Cemalet-

tin Efendinin zihninde bu şüpheyi alevlendirirsem kendisile görüşebileceğimi düşündüm, oğlu Hamdullaha :

— Efendi hazretlerine söyleyiniz, Salih Niyazi babanın ziyaretini iade etmek ve diğer babalarla görüşmek üzere bu akşam tekkeye gideceğim, dedim.

Hamdullah yarım saat sonra geldi :

— Efendi tekke ziyaretini yarına bırakmanızı rica ediyor, dedi.

Bu cevaptan; tam iki yıldanberi harem dairesinden dışarı ayak atmamış, kendi yakınlarından başka hiç bir kimse ile görüşmemiş olduğunu öğrendiğim Çelebinin yüzünü bana göstermek lüzumuna kanaat getirir gibi olduğunu sezdim ve sevindim. Fakat anlaşılan hâlâ tereddüt içindeydi ve bir gece daha düşünecekti.

Ertesi gün sabah kahvaltısından sonra Hamdullah göründü ve :

— Efendi haremde sizi bekliyor, buyurun gidelim, dedi.

ÇELEBİ CEMALETTİN EFENDİ İLE KARŞI KARŞIYA

Hamdullah önde, ben arkada harem dairesine girdik. Dolambaçlı bir merdivenden ikinci kata çıktık. Sağ tarafa döndük. Açık duran bir kapıdan içeriye girince uzun boylu, yeşil sarıklı, siyah uzun lâtalı, hafif kaba sakallı, güzel yüzlü, yakışıklı, kırk beş yaşlarında birisile karşılaştık. Bu Çelebi Cemalettin Efendi idi. Selâmlaştık. Bana :

— Hoş geldiniz, buyurun, dedi.

Dört beş metre murabaaı genişliğinde olan odaya güzel bir Acem halısı serilmiş, karşılıklı iki sedir konmuştu. Sedirlerden birisinde bana yer gösterdi. Diğerine de kendi oturdu. Hamdullah kapıyı çekip gitti. Hal, hatır soruşlarından sonra havadan, sudan bahsettik.

— Yağmur da on gündür hiç ara vermedi. Yollarda epeyce zahmet çektiniz her halde. Yolculuk buraya kadar mı ? dedi.

Oraya gelişimin sebeplerini bir an evvel öğrenmek istediği belliydi. Fakat ben onu iyice inceleyip ruhî haletini, bilgi derecesini anlamadan açılmak istemiyor, merakını arttırmayı daha uygun buluyordum. Sorgusuna :

— Efendim Hacı Bektaşı Veli Hazretlerine çoktanberi kalbimde derin bir sevgi ve saygı taşırım. Hem onun kabirlerini ziyaret etmek, hem de muhterem torunları olan sizlerle görüşüp şeref bulmak istedim. Buradan Ankara yoluyla geri döneceğim, diye cevap verdim.

Hafifçe gülümsedi. Cevabım hoşuna gitmişti. Fakat ziyaretim sebeplerinin bundan ibaret olduğuna da kanmamıştı. Bu sırada oğlunun getirdiği kahveyi içince ayağa kalktım.

— Müsaade buyurunuz fazla rahatsız etmiyeyim, dedim. O da kalktı; kalmam için israrda bulunmadı. Selâmladım, odadan çıktım.

Bir saat sonra Hamdullah yanıma geldi.

— Efendi akşam üstü sizinle görüşmek istiyor, dedi.

Onun bu isteği merakının arttığına, bir de maksadımı iyice anlamadan bektaşı babalarile görüşmemi arzu etmediğine delâlet ediyordu. İkinci buluşma yarım saat kadar sürdü. Yine dereden tepeden konuştuk. Ayrılırken Yarın sabah birlikte kahvaltı yapalım, ddi. Beni yanında fazla tutmak için iyi çare düşünmüştü. Ertesi sabah buluştuk. O gün akşam sofrasına da davet edildim. Anladım ki meraktan çatlıyordu. İş kıvamını bulmuştu. Artık ilk fırsatta harekete geçebilirdim. Akşam yemeğinde bu fırsatı yakaladım. Bir aralık bana :

— Nerede, kimden nasip aldınız, diye sordu.

— Hiç kimseden nasip almadım.

Cevabını verdim. Dikaktle yüzüme bakarak :

— İlk görüştüğümüzde ceddimize karşı sevgi ve saygı taşıdığınızdan söz açmıştınız da.. dedi.

— Onu sevmek, saymak, o büyük Türke karşı hayranlık duymak için herhangi bir babadan nasip almağa hacet yok ki.. Onun hayatını inceliyen, yaptıklarından samimî düşüncelerini anlayıp öğrenen her Türk onu mutlaka sever, rahmetle, sevgi ile anar.

— Peki Alevi misiniz?

— Sizin kastettiğiniz şekilde ve İrandakiler gibi alevi değilim amma İmamı Aliyi severim. Peygamberimizin hısımı, damadıdır. Büyük bir insandır. Canına kastedenlere bile fenalık yapmaktan çekinen, şefkat gösteren bir insan. Fakat ona tapamam. Ona tapmak, taştan, ağaçtan yapılmış putlara tapmaktan farksız bir hareket olur. O da diğer bütün yaratıklar gibi tanrının bir kuludur. Yalnız akıl, zekâ, bilgi ve iyi ahlâk, fazilet, cesaret bakımlarından Tanrının pek çoğumuzdan fazla lûtfuna, ihsanına mazhar olmuş bir kulu.

— İran alevileri İmamı Aliye tapıyorlar mıydı?

— Evet. Fakat daha doğrusu onun ve evlâtlarının adları altında başka şeylere tapıyorlardı. Araplar birinci halife Ebubekir zamanında İran devletini tehdide başlamışlardı. Hazreti Ömer devrinde (Kadsiye) de son İran ordusunu bozguna uğrattılar.

İran devlet ve saltanatını yıktılar, yok ettiler. Arap ordularının arkasından Müslümanlık ta İrana girdi. Acemlerin eski dinlerini, akidelerini, mabetlerini silip süpürmeğe koyuldu. Nihayet Sasaniler hanedanının son hükümdarı da Osmanın halifeliğinde (Merv taraflarında) bir değirmenci tarafından öldürüldü. Bu suretle İranlılar kendilerini bir maksat ve hedef etrafında toplıyabilecek son vasıtadan da mahrum edilmiş oldular.

İnsanlar alıştıkları şeylerden kısa bir zamanda ve kolayca vazgeçemezler. İranlılar da eski dinlerini, mezheplerini unutamıyorlar. Yeni dinin yani müslümanlığın kabul ettirmek istediği esaslara akidelere bir türlü ısınamıyorlardı. Bir millet için dünya nimetlerinin en büyüğü hürriyet ve istiklâldir.

İran milliyetçileri kaybettikleri bu nimetlerin hatıra-

sile yanıp tutuşuyorlardı. Yıldırız hızile vukubulan istilânın verdiği şaşkınlıktan kurtulunca boyunlarına geçirilen kölelik zincirlerini koparıp atmak çarelerini aramağa başladılar. Cepheden hücum etmekle mustevlileri memleketlerinden çıkarıp atamazlardı. Yeni bir imanın heyecanlandırdığı fedakârlık, feragat duyguları aşıladığı Arap orduları manen de, maddeten de çok kuvvetliydiler. Sonra müslümanlık ta girdiği yerlerde her gün biraz daha derinlere kök salıyordu. Bundan ötürü eski dini olduğu gibi diriltmek, ayağa kaldırmak da mümkün olmıyacaktı. Hasılı, düşündüler, taşındılar, kaleyi içinden fethetmekten başka çıkar yol bulunmadığına kanaat getirdiler ve bu yol üzerinde harekete geçtiler.

⁂

Aziz okuyucularım, söz buraya gelince durdum. O ana kadar bilmediği, kimseden dinlemediği hakikatları bardak, bardak içirmenin Çelebi efendiyi dimağ fesadına uğratabileceğini düşündüm. Sözlerim rüzgâr gibi gelip geçmemeli, onun kafasında derin ve silinmez izler bırakmalıydı. Ona eski bildiklerile yeni öğrendikleri arasında mukayeseler yapmak, düşünmek imkânı vermek lâzımdı. Bundan ötürü tekrar buluşunca sözlerime devam etmek üzere kendisinden müsaade aldım ve ayrıldım.

Çelebi Efendi ile artık kanımız kaynamağa başlıyordu. Bu sefer beni merdiven başında gülerek karşıladı. Elimden tuttu, birlikte odaya girdik.

— Bilseniz bu akşamı iple çektim. Sizinle konuşmaktan çok hoşlanıyorum. Fakat acaba rahatsız ediyor muyum? dedi.

— Estağfurullah, huzurunuzda rahatsızlık değil, zevk ve şeref duyuyorum.. dedim.

İranlıların kaleyi içinden almak için ne yaptıklarını, ne suretle hareket ettiklerini bir an evvel öğrenmek istediğini söyledi. Anlaşılıyordu ki oldukça kuvvetli bir zekâya ve selim akla sahip bulunan buzat İslam tarihinin kara cahiliydi. Fakat bunun böyle olması benim için bir kârdı. Daha evvel yanlış bilgilerle doldurulmuş bir kafayı boşaltmak zahmetinden kurtulmuş oluyordum. Onu yalnız doldurmak için uğraşacaktım. Dün bıraktığım yerden söze başladım :

Mekkede Haşimilerle Emevilerin ötedenberi araları açıktı. Peygamberimizin hayatının son yıllarında bu ayrılık kapanır, nifak ateşi söner gibi olmuştu. Fakat o vefat edince, hattâ daha defnedilmeden o ateş bütün şiddetile tekrar parladı. İşte İranlılar bu yangına körükle gittiler. Hicretin birinci yüz yılında ortaya bir (İmamet) meselesi çıkarıp attılar : Peygamber ölünce yerine amcasının oğlu ve damadı Alinin geçmesi gerekti. Ondan sonra da halifelik makamı onun oğullarının ve torunlarının haklarıydı. Ebu Bekir, Ömer ve Osman onların haklarını çaldılar. Bu çalınan haklar sahiplerine verilmelidir, diyorlardı.

İranlılar uzun yüz yıllar babadan oğula geçen hükümdarlık idaresi altında yaşamışlardı. Müslümanlığın ortaya koyduğu Cumhuriyet şekline akıl sardıramıyorlardı. Dedikleri olursa Ali ve evlâdının halifeliklerinde eski idarelerine kavuşmuş olacaklardı. İmamı Ali bildiğiniz şekilde şehit edildikten bir müddet sonra oğlu Hüseyini İrana davet ettiler. Hüseyin onların son hükümdarlarının damadıydı. Bu sebeple her İranlı onu kolayca ve seve seve hükümdar olarak kabul edebilirdi. Hüseyin hükümdar olunca da bütün İranlıların onun bayrağı altında toplanarak Araplara karşı koyabilmeleri imkânları elde edilmiş bulunurdu. Hüseyin acemlerin kurdukları tuzağa düştü. Ço-

luğu, çocuğu yetmiş iki arkadaşile kalkıp İran yolunu tuttu. Fakat halife (Yezit) İranlıların maksat ve niyetlerini çaktı. Hüseyini devlete hiyanetle suçlandırdı. Arkasından küçük bir ordu koşturdu. Bu ordu Hüseyini ve arkadaşlarını Kerbelâ çölünde yakaladı. Bildiğiniz gibi, cümlesini pek acıklı bir surette şehit etti. Böylelikle İranlıların bütün kurtuluş umutları kırılmış, sönmüş oluyordu. Şimdi (imamet) meselesine bir de Hüseyinin kanı dâvası eklenmişti. Artık tekmil Acemler Ali ve oğulları tarafını tuttular. Bu dâva ve iddialardan zamanla Haricilik Şiilik, Caferîlik, Alevîlik, Fatımîlik, Batınîlik, Hurufîlik gibi türlü mezhepler, tarikatler, gizli, açık cemiyetler türedi. Bunlar arasında kanlı boğuşmalar, korkunç ve toptan öldürmeler başladı. Seller gibi kanlar aktı. Fikirler, akideler karma karışık oldu. Mânevi huzur da kalmadı. Sonunda islâm cephesi yarıldı, zaafa, perişanlığa düştü. Bu suretle İranlılar memleketlerini zaptedenlerden, kendilerini istiklâl nimetinden mahrum edenlerden intikam almış, milliyetlerini korumuş, müslümanlığı da millî bir din haline getirmiş oluyorlardı.

Görülüyor ki Acemler ilk üç halifeyi Alinin hakkını çalmış olmalarından ötürü değil, vatanlarını istilâ ve istiklâllerini yok ettiklerinden dolayı sevmiyorlardı. Yezide de Hüseyini değil, onun şahsında kendilerinin kurtuluş ümitlerini öldürdüğü için lânet ediyorlardı. Yoksa Arapların kendi aralarında boğuşmaları, biribirlerini vurup öldürmeleri başka hiçbir sebeple onları ilgilendiremezdi.

— Peki sadece hürriyetimizi, istiklâlimizi kurtarmak için savaşacağız, savaşıyoruz deseler olmaz mıydı? Ne diye Ömeri, Osmanı, Muaviyeyi, Hüseyini işe karıştırdılar da dünyayı altüst ettiler?.

— Araplara karşı açıkça istiklâl savaşına girişebile-

cek, onlara cepheden saldıracak bir durumda bulunmadıklarını dün bir parça daha anlatmıştım. Bir mesele daha var : Tutalım ki şimdi sizin içinizde bir arzu var. Kelimelerden dokunmuş bir elbise giydirmedikçe onu başkalarına anlatabilir misiniz? Başkaları onu kendiliklerinden anlıyabilirler mi?.

— Anlatamam da, anlıyamazlar da..

— İşte bunun gibi, hele bundan bin üç yüz bu kadar yıl önce hürriyet, istiklâl mefhumları, mezhepler tarikatler birer elbise giymedikçe, yani bir başa, bir aileye, bir kitaba bağlanmadıkça, göz çekici, gönül aldatıcı bir kılığa, kıyafete bürünmedikçe halk yığınları arasına girip yayılamaz, kendilerine taraftar bulamazlardı. Hususile İranlılar bin yıldır müstebit idareler altında köle hayatı yaşıyorlardı. Onların istiklâlin, hürriyetin ne demek olduğunu kolayca kavramalarına imkân yoktu. Keskin zekâlı İran milliyetçileri bu cihêti çok iyi bildikleri içindir ki o mânalara göze çarpan, parlak, güzel şekiller verdiler. Yani hürriyet, istiklâl aşkını (Âli Aba) sevgisine çevirdiler. Böylelikle yurttaşlarını heyecanlandırdılar, harekete getirdiler, peşlerine düşürdüler.

— Vaktile olan olmuş, alan almış, satan satmış, fakat Acemlerin hâlâ (Ah Hüseyin, vah Hüseyin) diye dövünüp durmalarının, Yezide lânet okumalarının sebebi, hikmeti ne olsa gerek?.

— Kökleri çok derinlere inmiş, koskoca bir ağacı yerden söküp atmak kabil olamaz tabiî. Bunun gibi ne zaman, nasıl ve hangi sebeplerle ortaya çıktığı unutulmuş bin bu kadar yıllık bir inancı üç beş gün içinde kaldırıp yerine başkasını koymak mümkün değildir. Şüphesiz ki o da zamanla silinip gidecektir.

Buraya gelince sustum. Çelebi Efendi de başını önüne eğerek düşünceye vardı. Bir dakika süren bir sessizlikten sonra tekrar başını kaldırdı, gülümsiyerek sordu :

— Peki efendim, şimdi İran Aleviliğini anlamış bulunuyorum, ya bizim Aleviliğimize ne dersiniz? Bunların ikisi de ayni kaynaktan mı çıkmadır?.

İşin tam can alacak yerine gelmiştik. Çok dikatli davranmam lâzımdı. Kendimi topladım. Cevap verdim :

— Hayır efendim, bizdeki Alevilikle İranlılarınki arasında hiç bir alâka ve münasebet mevcut değildir. Bizim Araplarla bir vazgeçtimiz, onlardan alınacak bir intikamımız yoktu. Müslümanlığı da zorla değil, sadece, tabiî bir din olduğu için kendi arzumuzla istiyerek kabul ettik. Onu millî ruhumuza, bünyemize uygun bulduk. Müslüman olduktan sonra da Sünnilik yolunu tuttuk. Arzettiğim mezhep kavgaları karşısında seyirci kaldık.

— İyi efendim ama, işte Anadoluda, ortada bir alevilik vardır. Buna bağlı olanlar da Âli Abaya karşı sevgi taşıyorlar, Yezide lânet ediyorlar. Bu nereden çıktı, nasıl ve ne zaman aramıza girdi ?

Bu sorulara da cevap vermeğe kalkarsam iş uzayacaktı. Çelebi Efendinin dimağına birden bu kadar ağır yük yüklemek doğru olamazdı. Sonra dediğim gibi çok mühim bir yola girmiş bulunuyorduk. Dikkatli ve müvazeneli yürümem, bütün bilgilerimi, düşüncelerimi bir daha derleyip toplayıp düzene koymam gerekiyordu. Bu sebeplerden Çelebiye :

— Müsaade buyurursanız bu sorularınıza yarın akşam cevap vereyim, siz de yoruldunuz, dedim. Selâmlığa çekildim.

BİRLİK İHTİYACI VE AYRILIK İSTİDADI

Çelebi Efendiyi bu sefer geçen günlerdekinden daha neşeli buldum. Görüşleri, konuşuşları artık bana tamamile ısındığını, bir gün evvel kendisine söylediklerimi yadırgamadığını belirtiyordu. Onun bu hali; düşündüklerimi, bildiklerimi hiç çekinmeden söylemek hususunda cesaretimi arttırıyordu. Bir kibrit çakarak sigaramı yaktı. Sonra dedi ki :

— Bütün gece dün akşam anlattıklarınızı düşündüm. Ortaya attığınız mülâhazaları, fikirleri tarttım. Sonunda size hak vermekten başka yapacak bir şey olmadığına kanaat getirdim. Gerçekte İranlıların bin bu kadar yıl önce siyasî maksatlarla uydurulmuş, meydana çıkarılmış bir inanca, bir akideye hâlâ saplanıp kalmaları beni hayretlere düşürdü. Size belki garip görünür ama yine söyliyeceğim, şimdi bizim Aleviliğimizin mahiyetini, onu doğuran sebepleri öğrenmek için sabırsızlık duyuyorum. Bir de inanınız ki sizi dinlerken benliğimin değişmekte olduğunu sanıyorum.

(Garip görünür) demekte haksız değildi. İdrakinin işlemeye başladığı andanberi kendisini Alevî bilen ve bu sıfatı tâ Hacı Bektaştan miras olarak aldığına inanan ve (Aleviyiz) diyenler tarafından (İmam) olarak tanınan bu adamın Alevilikle hiç bir münasebeti bulunmıyan bir kimseden bu akidenin içyüzünü öğrenmek istemesi şaşılacak şeydi tabiî..

Fakat uzun yüzyıllar nereden geldikleri, neidükleri belirsiz cahil dedelerin ellerinde kalan, Hindin (Dokunulmazlar) ı durumuna düşürülen, irfan nurundan mahrum yaşıyan bu zavallılar; hakikatte neye inandıklarının, kimlere niçin tapmakta olduklarının hiç de farkında değillerdi. Ben, o güne kadar Alevilerle yaptığım temaslardan bu kanaati edinmiştim. Bu itibarla Çelebi Efendinin sözlerinde samimi olduğuna inanıyordum. Kendisini daha fazla bekletmekte ve üzmekte bir manâ ve fayda yoktu. Hemen konferansıma başladım :

— Efendi hazretleri, dedim. Bizdeki Aleviliğin ne zaman, neden ve nasıl doğduğunu iyice anlayıp kavrayabilmek için gerilere doğru bir gezinti yapmak, son sekiz, dokuz yüz yıl içinde yurdumuzda olup bitenleri kısaca olsa da hatırlamak gereklidir :

İran Selçukluları hükümdarı (Alp Aslan) 1071 tarihinde Malazgirt'te karşısına çıkan Bizans ordusunu yenince, Oğuz boylarına; batıya doğru ilerlemek, Anadoluyu yeniden Türk idaresi altına almak emrini verdi. On yıla varmadan bu emir yerine getirilmiş bulunuyordu. Fakat bu iş başarılır başarılmaz eski bir huyumuz yine depreşti : Türk boyları daha eski bir zamanlarda orta ve doğu Asyanın uçsuz bucaksız bozkırlarında, yaylalarında birbirine bağlı olmayan, biri diğerinin üstünlüğünü tanımayan irili ufaklı müstakil hükûmetler kurarlardı. Yalnız hepsini birden korkutan bir tehlike ile karşılaştıkları veya uzak diyarlara göç etmek zorunda kaldıkları zaman birleşirler, aklına zekâsına, cesaretine, iyi huylarına inanıp güvendikleri birisini başbuğluğa seçerler, onun bayrağı altında toplanırlardı. Tehlike geçince yahut göç sona erince tekrar ayrılırlar, müstakil yaşamağa koyulurlardı. İşte el ve işbirliği sayesinde fetholunan Anadoluda her

Boy bu eski âdete uyarak müstakil bir devlet kurmaya kalktı. İyi ama Anadolu Orta Asyaya benzemiyordu. Burada dış tehlike büyük ve sürekli idi. Yani karşımızda Bizans İmparatorluğu vardı. Bu hal bütün boyların birleşerek büyük bir devlet kurmalarını gerekli kılıyordu. Sonra yerimizi henüz ısıtmamıştık ki, yakalarını korkunç ve kara bir taassubun, açlığın pençelerine kaptırmış milyonlarca insan Haçlılar adı altında Avrupa içlerinden kopup gelerek üzerimize saldırmışlardı. Gerçi akıllara durgunluk veren kahramanlıklar göstererek, fedakârlıklar yaparak bu saldırılara karşı komaya çalıştık. Fakat boyların istiklâl davaları yüzünden birbirimizle uğraşıp boğuştuğumuz için bir haçlı ordusunun uğradığı yerleri viraneye çevirerek yurdumuzdan geçip gitmesine engel olamadık.

Bu çok zararlı ve acıklı hâdise, bize bir ders oldu. Ayrılıkları ortadan kaldırarak sürekli bir birlik sağlamanın lüzumunu ehemmiyetini anlattı. Sultan Birinci Büyük Kılıç Aslan bu birliği gerçekleştirmek maksadile kanlı savaşlara girişti. Ama bu hükümdar da kendini dipsiz bir hülyaya kaptırmıştı. İran Selçuklularının büyük sultanı Melikşahın geniş imparatorluğunu diriltmek, Turanı da, İranı da kendi mülküne katmak sevdasına düşmüştü. Bu hulya ve sevda peşinde koşarken (1106) da Habur çayında boğuldu.

Bu hadise bizim için, hatırımızdan çıkarmamamız gereken mühim bir dönüm noktası oldu. Doğuda, İranda, Turanda işimiz kalmamıştı. Batıda, Anadoluda çok ağır vazifelerle karşı karşıya bulunuyorduk :

Ardı arası kesilmeyen Haçlı ordularının tecavüzlerinden yurdu korumak, biraz evvel dediğim gibi, bizim için sürekli bir tehlike teşkil eden Bizans İmparatorluğunu yıkıp yok etmek lâzımdı. İşte bundan ötürü (Kılıç Aslan) ın

ölümünden sonra gözlerimizi şarktan garba çevirdik. Suriyeden, Iraktan elimizi çektik. Anadoluda derli toplu, kuvvetli ve kudretli bir devlet kurmak işine koyulduk. Bu sayededir ki ikinci ve ondan sonraki haçlı ordularına bu toprakları mezar yaptık. Fakat ne yazık ki kurulan birlik çok sürmedi. Sultan İkinci (Kılıç Aslan) sanki babasından miras kalmış bir çiftlikmiş gibi memleketi onbir oğlu arasında taksim, ediverince yine kıyamet koptu. Bu çocuklar arasında çok kanlı post kavgaları başladı. Rahatımız, huzurumuz kalmadı.

ÇELEBİNİN ATATÜRK'E ÇEKTİĞİ TELGRAF

Sohbetlerimiz sürüp giderken ramazan ayı girmişti. Çelebi efendi :

— Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine bir telgraf yazarak ramazanı tebrik etmek aklımdan geçti. Fakat çekiniyorum, siz ne dersiniz, böyle bir telgraf yazmak uygun düşer mi? dedi.

— Niçin çekiniyorsunuz ? diye sordum.

— Malûm ya bizler namaz, oruç gibi dinî hükümlere çokluk riayet etmeyiz. Bunu paşa da bilir. Bu yüzden tebrikimi manâsız ve gülünç bulmasından korkuyorum.

— Müsaadenizle ben bu düşüncenize ortak olmıyacağım. Paşanın, bu hareketinizi gülünç bulacağına hiç de ihtimal veremem. Hele yazacağınız telgrafta şahıslarına karşı sevgi ve saygı beslemekte olduğunuzu ve millî dâvaya bağlılığınızı belirtirseniz çok memnun ve hoşnut olacaklarına şüphe etmem.

Bir dakika düşündü. Sonra dedi ki :

— O halde siz bir telgraf yazınız da ben imza edeyim.

Arzusunu yerine getirdim. Yazdığımı okudu, beğendi, imzalayıp telgrafhaneye yolladı. Sonra :

Şimdi konuşmamıza devam edelim, dedi.

— Peki efendim, nerede kalmıştık.

— «Selçuk Sultanı İkinci Kılıç Aslan memleketi on bir parçaya ayırıp her parçayı bir oğluna verince bu çocuklar arasında post kavgaları başladı. Halkın da huzuru, rahatı kaçtı» diyordunuz.

— Ha, evet, bu kavgaların arkası kesildikten sonra ve yalnız Birinci Alâettin devrinde Anadolu biraz nefes alır gibi oldu. Fakat bu hal de çok sürmedi. (Gıyasettin Keyhüsrev) adlı şehzade, saltanat tahtına küçük kardeşinin oturtulacağını anlayınca babasını öldürüp yerine kendi geçti.

Bu tarihlerde İranda (Cengiz Han) ın torunları tarafından kurulmuş bir (İlhanlılar) devleti vardı. Bu devletin başında bulunan (İlhanıâzam) Gıyasettinin babasını öldürmesine kızdı. Hem onu cezalandırmak, hem de işlere bir düzen vermek maksadiyle Anadoluya bir ordu gönderdi.

Bu ordu, karşısına çıkan Selçuk ordularını yenerek, geçtiği yerleri yakıp yıkarak Kayseriye kadar geldi. Yiyeceğini, her ihtiyacını halkın sırtından temin ediyordu. Diğer yandan Bizans ve Mısır hükûmetleri de kendileri için bir tehlike saydıkları Selçuklular devletinin bir an evvel yıkılıp parçalanması için ellerinden geleni geri koymuyorlardı. Anadolunun her tarafına casuslar göndererek karışıklığı artırmağa, Ermenileri, Rumları da ayaklandırmağa çalışıyorlardı. Devletin hayatından umut kesmiş olan zalim ve gaddar memurlar, durmadan halkı soyarak keselerini doldurmağa koyulmuşlardı. Bunlar, memleketin hakikî sahipleri kesilen İlhan ordularının kumandanlarına yaranmak, onların korumasiyle mevkilerinde tutunabilmek için her kötülüğü yapıyorlardı.

Sancak beyleri her ay değişiyordu. Bir makam ve memuriyet ele geçirmek isteyenler, İrana İlhanın yanına

giderek rüşvetler, armağanlarla muradlarına eriyorlar, fakat pek kısa bir müddet sonra yerlerine, ayni çarelere baş vuran diğerlerinin tâyin olunduklarını öğreniyorlardı. Ve bütün bu paralar halkın cebinden çıkıyordu. Hiç bir siyasî işe karışmıyarak kendi hallerinde yaşayan fakat ceplerinde biraz paraları, ağıllarında sığırları, davarları, ahırlarında atları bulunan kimseler türlü cürümler, cinayetlerle suçlandırılarak herşeyleri müsadere olunuyordu. Bazen (İlhan) ın orduları da kendi aralarında kavgaya tutuşuyorlardı. Birbirlerini kovalarken memleket çiğneniyor, yağmalanıyor, Anadolunun yıkılmayan yerleri o zamana kadar yangından kurtulmuş köyleri kasabaları, şehirleri de harap, viran oluyordu. Hayatta kalabilenler, vahşi hayvanlar gibi dağlara, ormanlara, mağaralara sığınmak suretiyle canlarını kurtarabiliyorlardı. Hasılı siyasî birlik çözülmüş, parçalanmıştı. Selçuklular devleti karanlık bir uçurumun derinliklerine doğru olanca hızile yuvarlanıp gidiyordu.

Anadolu, üzerinde yaşıyanlar için cehennemden farksız bir duruma düşmüştü.. Fakat Türkler için tehlike bu kadarla kalmıyordu. Bu kargaşalıklar sürüp giderken diğer islâm diyarlarından Mısırdan, Bizanstan kendilerine hacı, hoca, sofu, şeyh, derviş süsü veren pek çok kimseler Anadoluya akın ederek şurada burada yerleşmişlerdi. Bir kısmı açık, bazıları gizli olarak kendi milletlerinin, dinlerinin, mezhep ve tarikatlerinin akıl almaz fikir kavramaz türlü inançlarını Türkler arasında yaymağa koyulmuşlardu. Bu yabancı malı propagandalar, zararlı telkinler, iç harplerde varını yoğunu kaybetmiş, dağlara düşmüş olan Türklerin akide, düşünce birliğini parçalamağa, manevî huzurunu da sarsmağa başlamıştı.

Dağılan, bozulan siyasî bütünlüğü az çok kısa veya uzun bir zamanda tekrar sağlamak mümkün olabilirdi.

Nasıl ki daha önceleri birçok Türk devletleri çeşitli sebepler yüzünden dağılıp parçalanmış, fakat bir müddet sonra onların yerinde yenileri kurulmuştu. Ama fikir, düşünce birliği bir defa bozulunca onu tekrar kurmak kolay başarılabilecek bir iş değildi. Biz geçmişte bu gibi ayrılıkların, milletin uğradığı fikir, akide aykırılıklarının büyük zararlarını görmüştük. Uzun yüzyıllar boyunca dayanılmaz ıstıraplar, musibetler, belâlar içinde kıvranıp durmuştuk. Şu halde tehlike ötekinden daha büyük ve korkunçtu.

İşte ceddiniz Hacı Bektaş milletin, memleketin böyle ölümlerden beter tehlikeler, felâketlerle yüz yüze geldiği, ateşler içinde yanıp kavrulduğu sıralarda Anadoluya gelmişti. Sıvası, Kayseriyi, Ankarayı görmüş, Karamana uğramış, Konyada kısa bir müddet kaldıktan sonra bu köye gelip yerleşmişti. Gezdiği yerlerde gördüğü acıklı haller, tüyler ürpertici hadiseler onu çok kederlendirmiş, derin kaygulara salmıştı.

MUHLİS PAŞA İLE ARKADAŞLARININ ROLÜ

Çelebi Efendi sordu :

— Ceddimizin Kayseri, Konya gibi büyük şehirlerin birinde kalmayıp da bu ıssız köye gelip yerleşmesinin sebebi, hikmeti nedir acaba?.

— Burası Selçuklularla ve birbirile boğuşan İlhan ordularının uğrağı değildi. Anadolunun diğer bölgelerine nisbetle daha sakin, gürültüsüz bir yerdi. Burada memleketi, milleti saran kötülükler, bunları doğuran sebepler, bu sebepleri giderebilecek tedbirler, çareler daha sükûnetle düşünülebilirdi. Sonra Horasanlı (Baba İlyas) ın oğlu Muhlis Paşa da Kırşehirde bulunuyordu. Bu zatın (Ahı Evran) ve (Şeyh Süleyman) adlarında iki seçkin arkadaşı da vardı. Bunlar da ortalığın perişan halinden hüzün ve elem duyuyorlardı. Biliyorlardı ki bir milletin hayatını, varlığını tehlikeye düşürmeden, millî müesseselerini, akidelerini, geleneklerini, uzun yüzyılların mahsulü olan kanaatlarını toptan ve bir anda değiştirmek kabil değildir. Bir ağacı ayakta tutan, yaşatan, onun, toprağın derinliklerine girmiş bulunan kökleridir. Kökleri kesilen ağacın ayakta kalabilmesine, yaşamasına imkân yoktur. Milletler de; köklerine; geçmişlerine dayanarak yükselirler. Geçmişi ile alâka ve münasebeti kesilen bir millet derhal yıkılır, yok olur. Bundan ötürüdür ki her canlı mahlûk gibi varlıklarını korumak kaygusunu taşıyan milletler de; bünyeleri üzerinde böyle bir ameliye yapılmasına itirazsız, sessiz boyun eğemezler, şahlanırlar. İranlıların uzun

bir geçmişle münasebetlerini birden kesmek isteyen müslümanlığa karşı ayaklanmalarının, kanlı savaşlara, boğuşmalara yol açan türlü çarelere başvurmuş olmalarının sebebi budur.

Selçuklular devrinde Anadoluya sokularak zararlı propagandalara, telkinlere giriştiklerini söylediğim o neidükleri belirsiz kimseler de bizi benliğimizden ayırıp çıkarmak, kafalarımıza başka milletlerin akide ve âdetlerini, bünyemize uygun olmıyan inançlarını doldurmak istiyorlardı. Maksatları bizi köksüz ağaca döndürüp yere sermekti. Şüphesiz ki Anadolu Türkleri biraz evvel anlattığım sebepten dolayı o adamların bu kötü işlerine ve niyetlerine karşı koyacaklardı. Fakat içimizde onların sözlerine kulak verecek, telkinlerine kapılacak gafiller de bulunacaktı. Bu yüzden hiç de eksik olmayan dış harpleri ve post kavgaları yanında bir de inanç ayrılığından doğacak kardeş boğuşmaları baş gösterecekti.

Biz daha eski zamanlarda da buna benzer tehlikelerle karşılaşmıştık: Çinliler (Tukyu) Türk devletinden çok korkuyorlar, onu güçten kuvvetten düşürmek parçalamak istiyorlardı. Bu hedeflerine varabilmek için buldukları çare de Çin dinlerini, adetlerini Türk illerine sokup yaymaktı. Türk hükümdarı (Bilge Kaan) onların bu yolda çalışmalarında bir mahzur görmemiş, devletinin sınırları içinde (Buda) ve (Laöçe) dinlerini yayacak mabetler yapılmasına müsaade etmişti. Fakat Çinlilerin hakiki maksatlarını sezen, güttükleri hedefe vardıkları takdirde Türklerin başına sağnak halinde belâlar yağacağını bilen vezir (Tonyokok) Hakanın karşısına dikilerek (Buda, Laöçe dinleri Türkleri harap edecektir, Türk kaybolacaktır) demiş, Hakanı fikrinden caydırmıştı. Haksız değildi. Çünkü Çinliler daha evvelleri bize yine böyle bir oyun oynamışlar, başımızı dertlere sokmuşlardı: Bir aralık Çin hü-

kümdarı (Kiyeliyen) adlı kızını Türk Hakanı (Yulun Tekin) in oğlu (Gali Tekin) e vermeği, karşılık olarak Türklerin (Kutlu Kaya) sını istemeği kararlaştırdı. Gökden inen bir nurdan meydana gelen Kutlu Kayanın Türk devlerinin kuvvet ve şevket kaynağı olduğunu öğrenmişti.

(Yulun Tekin) milliyetine bağlı olmıyan bir adamdı. Kayanın kadrini, kıymetini de lâyıkile anlamamıştı. Bu sebepten prensesi oğluna aldı. Kutlu kayayı verdi. Çinliler kayayı parçaladılar. Arabaya yükleyip götürdüler, her parçasını bir tarafa attılar, yok ettiler, Ve işte ondan sonra Türk illerine felâketler yağmağa başladı. Devlet yıkıldı, boylar darmadağın oldu. Herbiri bir tarafa göç etti.

(Kutlu Kaya), Türk millî birliğinin, millî idealinin, millî âdet ve an'anelerinin timsali idi. Çin hükümdarının kızı da Çin dinlerinden, Çin akide ve âdetlerinden başka bir şey değildi. Bunlar sınırlarımızdan içeriye, kafalarımıza giirnce millî birliğimiz çözülmüş, parçalanmıştı. Benliğimizi kaybetmiştik, dış düşmnalarımızı bir tarafa bırakarak kendi aramızda boğuşmalara başlamıştık. Çinliler de muratlarına ermişlerdi. İşte (Tonyokok) Hakanı memleket içinde Buda, Laöçe dinlerini yayacak mabetler kurulmasına müsaade vermekten vazgeçirmekle yeniden böyle bir felâkete uğramamızın önüne geçilmiş oluyordu.

Ne yazık ki Selçuk oğullarının yanlarında, İrandan, Arabistandan, Bizanstan ve daha bilmem nerelerden sel gibi akıp gelen zararlı fikirlere, telkinlere, propagandalara sed çekebilecek Tonyokok ayarında akıllı ve ileriyi gören vezirler kalmamıştı. Kalanlar dediğim gibi, İlhan orduları kumandanlarına yardakçılık etmek suretile mevki kapmak, memuriyetlerinde tutunmak, şahsî menfaatlerini sağlamak, zulümlerini devam ettirmekten başka bir şey düşünmüyorlardı.

Milleti bekliyen kötü akıbetleri gören, bu hallerden içleri sızlayan, yürekleri yanan, parçalanan, Muhlis Paşa ile arkadaşları millî Birliği korumak, millî ruhu bozulmaktan kurtarmak vazifesini üzerlerine aldılar. Her tedbire başvurarak bu çok güç işi başarmağa karar verdiler. Daha saf kalmış, bu gibi tehlikelerle henüz karşılaşmamış Türk diyarlarından yeni gelen, kalbi millet sevgisile dolup taşan yirmi altı yaşlarındaki genç ateşli Hacı Bektaş da bu yolda bütün varlığiyle onlara katıldı. Maddî, Manevî bütün gücünü harcıyarak çalışmağa koyuldu.

RUM VE RUMÎ KELİMELERİ NEREDEN GELİR?

Çorum ile Mecidözü arasında (Elvan Çelebi) köyü vardır, bilmem oraya yolunuz düştü mü, veya işittiniz mi?

— Umumî Harpte Kafkas cephesine giderken bu köyden geçmiştik.

— O halde belki size söylemişlerdir. Adı geçen Muhlis Paşanın torunlarından Âşık Ahmet orada yatar. Bu zat, (Âşıkpaşazade Tarihi) adı verilen kitabında diyor ki:

(Ve hem bu Rumda dört tayfa vardır kim misafirler içinde anılır: Biri (Gaziyanı Rum), biri (Ahiyanı Rum) ve biri (Abdalanı Rum) ve biri (Bacıyanı Rum). İmdi (Hacı Bektaş Sultan) bunların içinden (Bacıyanı Rum) u ihtiyar etti.)

Bunlardan (Rum Gazileri) Bizanslılarla savaş yapan Türklerdi.

— O zamanlar Anadoluya Rum memleketi derlerdi. Buna, buralarının uzun müddet Bizans imparatorluğunun idaresi altında kalmış olmasını sebep gösterenler vardır. Fakat bu iddia doğru değildir. Bundan dört bin yıl kadar önce orta ve batı Anadoluda (Urum Han) adlı bir Türk hükûmet sürmüştü. Bundan ötürü doğudaki Türkler: Anadolu'ya (Rumun memleketi), burada oturanlara da (Rumî) derlerdi.

— Demek buraları çok eskidenberi Türk diyarıdır, öyle mi?..

— Ezeldenberi..

— Pekâlâ, (Ahilik) ne demektir?. (Ahiler) ne yaparlardı?.

— Ahilerin (Fütuvvetname) denilen kitapları vardır. Fütüvvet yiğitlik demektir. Yahya bin Halil bin Çoban El Bulgari adında bir zatın yazdığı Fütüvvetnamede şöyle denilmektedir :

1 — Yiğitlik heves eylemektir, ahilik başlamak, şeyhlik tamam eylemektir.

2 — Yiğitlik yola gitmeğe niyet eylemektir. Ahilik yola girip gitmektir. Şeyhlik menzile ermektir.

3 — Yiğitlik ana rahminden doğmaktır. Ahilik dünyada dirilmektir. Şeyhlik imanla ölmektir.

Yiğitlik, ahilik, şeyhlik üçü birdir.»

— Ben bu tariflerden birşey anlıyamadım doğrusu.

— Efendim, yalnız kılıç kuvvetiyle bir ülkeye temelli sahip olmak imkânı yoktur. Kılıcın körleşeceği, yani fatih milletin türlü sebeplerle zaafa düşeceği zaman da olur. O zaman o ülkeden sürülüp çıkarılmak tehlikesi baş gösterir. Buna meydan ve imkân bırakmamak için kılıç işini bitirince saban harekete geçmelidir. Yani bir memleketi eline geçiren bir millet o memleketin bütün topraklarını işletmeli, diğer tabiî servet kaynaklarından hakkiyle faydalanmalı, sanatları geliştirmeli, ticareti de eline almalıdır. Bunları yapamazsa, yapmazsa girdiği yerden ergeç ya koğulur, yahut da yendiği miletin kölesi olur. Anadoluda yeniden bir türk devleti kuran Oğuz Boyları anlattığım gibi iç ve dış harplerden nefes alamıyorlar, ziraat, sanat ve ticaretle uğraşmağa vakit ve fırsat bulamıyorlardı. Bu hal böylece sürer giderse akibetleri elbette hayır olmıyacaktı.

İşte Kırşehir yârânından (Ahi Evran) ile onun izinden gidenler, yani Ahilerde Anadolu türklerinin bu sahalarda at oynatmalarını sağlamak, sanat, ticaret erbabı arasında sağlam bir dayanışma vücuda getirmek vazifesini üzerlerine almışlardı. Her kasabada çiftçileri, tüccarları, tabakları, aktarları ve diğer san'at şubelerini içlerine alan ayrı ayrı birlikler kurmuşlardı. Her ahi zaviyesi bu birliklerin idare merkezi idi.

Birliklerin çok sert ve hatırla, gönülle değişmez nizamları, usulleri vardı. İdare heyeti reisine (Yiğitbaşı) denilirdi. Sözgelimi tabaklara lâzım olan ham derileri birlik tedarik eder, esnafa dağıtırdı. İşlenmiş deriler de yine birlikler marifetile satılırdı. Bir tabakhane açabilmek için ilk önce usta bir tabak yanında belli bir müddet çıraklık, kalfalık yaparak peştamal kuşanmak yani ehliyetname almak gerekirdi. Bir tabak sanatında sahtekârlık yaprsa türlü cezalara çarpılırdı. En ağır, ceza (yolsuz) olmaktı. Haklarında (yolsuzluk) cezası verilenler muhtaç oldukları ham maddeleri bulamazlar, yaptıklarını satamazlar, kahvelerde yer bulamazlar, toplantılara giremezlerdi. Adeta herkes tarafından afaroz edilmiş olurlardı.

Bu izahlara göre (Yahya Bulguri) nin az evvel tekrarladığım tarifleri şu şekli alır :

Yiğitlik, bir sanata heves etmek, o sanata girmeyi niyet eylemektir.

Ahilik, başlamak yani sanata girip çalışmağa koyulmaktır.

Şeyhlik, tamam eylemek, menzile ermek yani sanatta usta olup müstakil bir dükkân açmağa hak kazanmak demektir.

Ziraati, sanatı, ticareti böyle sıkı kontrol altında bulunan, sahtekârlıktan uzak kalan, dürüst yolda giden bir

memleketin yaptığı eşya, yetiştirdiği mahsul her yerde, yabancı diyarlarda da rağbet görür, güvenle alınır. Böylelikle o memleket de zenginleşir.

İşte Rum Ahileri denilen tafya Anadolu Türklerini bu hedefe ulaştırmağa çalışıyorlardı. Yoksa Ahilik bir tarikat değildi. Tabiatile Ahi zaviyelerinde âyin de yapılmazdı.

— Şimdi Ahiliği iyice anlamış bulunuyorum. Peki Abdallar ne iş görürlerdi?.

Onlar kalplerini, kafalarını kötü düşüncelerden, kötü niyet ve isteklerden tamamile temizlemiş iyi huylu, güzel ahlâklı, kâmil insanlardı. Anlattığım boğuşmalar, zulümler yüzünden ıstırap çeken, sağdan, soldan, ileriden geriden durmadan gelen zararlı telkinler, türlü propagandalarla manevî huzurları da kalmamış olan Türklerin büsbütün umutsuzluğa düşmelerini önlemeğe çalışırlardı. Tatlı sözleri, güzel nefesleriyle onların yaralı yüreklerine, ateşler içinde yanıp kavrulan ruhlarına, dimağlarına teselli suyu serpmiş olurlardı.

— Pek güzel, artık ceddimizin neden (Rum Bacıları) taifesini ihtiyar ettiğini öğrenmek sırası geldi sanırım.

— Efendim müsaade buyurunuz da bu bahsi yarın akşam inceliyelim.

Diyerek Çelebi Efendiden ayrıldım.

KIZILBAŞLIK DÂVASI

İsa peygamberin doğumunun dokuzuncu yüzyılı içinde Selânik taraflarında (Metot), (Kiril) adlarında iki kardeş papas vardı. Bunlar, Rusların, Sırpların, Bulgarların hâlâ bugün de kullanmakta oldukları alfabeyi icat ettiler. İncili Slav diline çevirdiler. Katolik âyinlerinden bambaşka âyinler, ibadet şekilleri vücuda getirdiler. Yani hıristiyanlığı Slavlar için millî bir din haline koydular. Böylelikle onların Lâtin âlemi içinde kaynayıp gitmelerini, benliklerini kaybetmelerini önlemiş oldular.

(Bacıyanı Rum) zümresine girmiş olanlar da başta (Hacı Bektaşı Veli) olmak üzere böyle bir iş başarmak istiyorlardı. Türkler, temel inancı Tanrının birliğine, Muhammedin peygamberliğine inanmaktan ibaret olan Müslümanlığı dediğim gibi bu sadeliği ve tabiiliği sebebile zorla değil, gönül hoşluğu ile kabul etmişlerdi. Fakat iş bu kadarla kalmamıştı. Sonraları din hükümleri, icapları, emirleri diye bize yabancı milletlerin kanunlarını, âdetlerini, mezhep ve akidelerini kabul ettirmeye kalkışmışlardı. Bu teşebbüslerin muvaffakiyeti halinde aramızda ayrılıklar, anlaşmazlıklar, kinler, düşmanlıklar baş gösterecek, sonunda kanlı kavgalar olacaktı. Kendimizi de unutacaktık.

Türk dili de hükümdar saraylarından, hükûmet dairelerinden kovulmuştu. Yerini acemce, arapça almıştı. Kitaplar bu dillerle yazılıyor, medreselerde okutma bu dillerle yapılıyordu. Türkler bu dilleri bilmedikleri için

yazılan kitaplardan faydalanamıyorlar, cahil kalıyorlar, hükûmetin emirlerinden, devletin kanunlarından da bir şey anlamıyorlardı.

Kadın ve aile hakkındakî telâkkilerimiz de hücuma uğramıştı : Türkler kadının topluluk içindeki büyük önemini, yüksek kıymetini çok iyi biliyorlar, çok iyi takdir ediyorlardı. Kadının bir milletin koruyucu kuvvetlerinin en sağlamı olduğunu sezmişlerdi. Bundan ötürü ona daima saygı gösterirler, onu her hususta erkekle eşit tutarlardı. Eski zamanlarda aile ocağını, aile sürekliliğini koruyan Ayzit adlı bir tanrıya inanırdık. Her aile bu tanrı adına kurulmuş bir mabetti. Kadınlar da bu mabetteki mukaddes ateşin, aile ocağının sönmemesini sağlamak vazifesini üzerlerine almış, her yerde, herkesten saygı görmek hakkını haiz rahibelerdi. Bir milletin siyasî hayatında baş gösterecek kargaşalıklardan, hele düşman istilâlarından doğacak felâket ve musibet sellerini önleyecek, onların zarar vermelerine, milleti tamamile boğup yok etmelerine engel olabilecek tek kuvvet, en dayanıklı sed aile istikarı, aile sağlamlığı ve sürekliliğidir. Bu itibarla Türklerin aile ocağını mukaddes bir mabet saymaları çok doğru ve yerinde bir inançtı.

Halbuki uzun yüz yıllar komşu olarak veya bir arada birlikte yaşadığımız bazı milletler kadını evin süsü, erkeğin zevk âleti telâkki ederlerdi. Bize de bu telâkkiyi aşılamağa çalışıyorlardı. Böyle tutulan, izzeti nefisleri kırılan, insanlık şeref ve haysiyetleri ayaklar atına alınan kadınlar ise pek tabiî olarak sürekli bir aile ocağı kuramazlar, sonra da inkilâp zamanlarında, buhranlı devirlerde sefahatlerile, ahlâklarının bozulmasile, kendilerini istiyerek düşürdükleri kısırlıklarile mensup oldukları cemiyetlerin çürüyüp çözülmelerinin başta gelen sebepleri arasında yer alırlar.

İşte Hacı Bektaşı Veli ile arkadaşları ve onların açtıkları yolda yürüyenler müslümanlığı ayıran, boğuşturan değil, toplayan, birleştiren, yalnız vicdanlarda kalıp binlerce yıllık yaşayış tarzının yuğurup yarattığı âdetlerimizi, an'anelerimizi, bir kelime ile millî ruhumuzu kökünden ve birden değiştirmeye kalkmıyan millî bir din haline getirmeği, Türk dilini yaşatmağı, ibadet dilini de türkçeleştirmeği, Türk kadınının, Türk ailesinin kötü durumlara düşmelerine meydan vermemeği, kadının kafes arkasında değil, topluluk içinde kalarak mukaddes vazifesini ifaya devam etmesini sağlamağı emel ve vazife edinmişlerdi.

Kısaca söylemek gerekirse, her Türke ; yabancı akidelerin, propagandaların tesir edemiyeceği, delip geçemiyeceği zırhlı bir gömlek giydirmeği hedef tutmuşlardı. Onlar bu çok mühim işlerinde tam bir başarı elde ettikleri takdirde Türk camiasını parçalayıp dağıtmak, yok etmek yolunda harcadıkları bütün gayretlerin, emeklerin boşa gideceğini anlıyan propagandacılar, milletimizin can düşmanları bu zırhtan gömleğe alevilik, kızılbaşlık, zındıklık, rafizilik adlarını taktılar, onu kötülemek için her tedbire başvurdular.

Kötü idarelerin, sonu gelmiyen dayanılmaz zulümlerin doğurduğu Anadolu ayaklanmalarına da Kızılbaşlık boyası çaldılar. Halbuki son dört yüz yıl içinde Anadoluda zaman zaman isyan ve ihtilâl bayrağı açanlarla onların etrfında toplananlardan hiçbiri kızılbaşlıktan söz açmamış, böyle bir dava ileri sürmemiştir. Padişah İkinci Beyazıd devrinde ilk defa isyan eden Şah Kulu'nun Sadrazam Ali Paşa tarafından yenilmesi üzerine taraftarlarından bir kısmı 1519 da İran'a kaçmışlardı. Şah İsmail bunlara isyanlarının sebebini sordu. Onlar da şu cevabı verdiler :

— Beyazıt Han, gayet ihtiyar ve zayıftır. Mizacı bozulmuştur. Pirlik afetin almış, işleri yürümekten kalmış, idare dizginlerini vezirlerine teslim etmiştir. Bu yüzden memlekete ihtilâl geldi, halk ayaklar altında ezildi. Zulümlerine dayanamayıp bu sureti ihtiyar ettik.»

Görüyorsunuz ya, Alevî hükümdara, hulûs için olsun, kızılbaşlıktan dem vurmuyorlar.

Kanunî Süleyman devrinde patlayan (Şah Kalender) isyanına Şehsuvaroğlu Ali Bey de bütün (Dulkadır) lılarla birlikte katılmıştı. Onun bu yola dökülmesinin sebebi de kızılbaşlık olamazdı. Çünkü Yavuz Selimin hemen bütün seferlerinde büyük kahramanlıklar göstermiş olan bu mert ve asîl Türk kumandanı bu hareketinden sekiz yıl önce Akşehir ovasında Kızılbaş denilen (Celâlileri) dağıtmıştı. Eğer (Celâl) de (Şehsuvaroğlu) da kızılbaşlık davası güdüyor olsalardı daha o zaman iş ve hareket birliği yaparlardı.

Hayır efendim, hayır, bu memlekette alevî ve kızılbaş yoktu, bu gün de yoktur. Yabancı propagandacılar tarafından kendilerine bu sıfatlar verilen Türkler Hacı Bektaş ve arkadaşları tarafından örülen zırhlı gömleği, geçen gün anlattığım ruhî sebep ve zaruretten dolayı şahıslandırmışlar, ona (Ali) diye tapmışlar, saygı göstermişler, o gömleği sırtlarından çıkarıp parçalamak, yani millî birliğimizi, bütünlüğümüzü bozup dağıtmak istiyenlere, millî varlığımıza saldıranlara da (Yezid) diye lânet okumuşlardır.

ÇELEBİ EFENDİYLE TARİHÎ BİR MÜNAKAŞA

Türkler arasında; çoğumuzun sandığı ve duyduğu şekilde alevî, kızılbaş bulunmadığını kesin bir kanaat olarak ortaya koyan sözlerimi dinlerken Çelebi Efendinin gözleri yaşarmıştı.. Göz pınarlarında toplanan iri yaş taneleri birer, ikişer pembe yanaklarından süzülerek bıyıklarının, sakalının tellerine takılıp kalıyordu.

— Sözlerim size dokundu galiba.. dedim.

Cebinden büyücek bir mendil çıkardı. Yüzünü, gözünü sildi. Yarım bardak su içti. Sonra cevap verdi :

— Sizi dinlerken biribirine aykırı iki duygunun baskısı altında kaldım. Hacı Bektaş Hazretlerile arkadaşlarının milletimiz için çok yararlı, faydalı niyet ve emellerini öğrenerek sonsuz bir sevinç duydum. Fakat bunların sonraları ne berbat kılıklara sokulmuş, ne kötü kalıplara dökülmüş olduğunu düşünerek içim sızladı, yüreğim yandı. Alevilik, kızılbaşlık diye bize neler, neler anlatılmıştı bir bilseniz... Gerçi bütün bunlar, bu söylenen anlatılan şeyler bir türlü aklımıza yatmıyor, içimize sinmiyordu. Ama bunların hakikî mahiyetlerini, hangi maksatlarla ileri sürüldüklerini bize anlatan da olmuyordu. Ah, mutasarrıf bey, evveldenberi sizin gibiler çıksaydıda diyar, diyar dolaşıp, bir haftadır burada bana anlattığınız hakikatleri bütün millete haykırsalardı, kitaplar yazıp dağıtsalardı, olanlar olmazdı. Hâlâ ortada dönen mânada alevi, kızılbaş tanınmak felâketine düşmüş olanlar ağır, ezici, dayanılmaz isnatlar, iftiralar altında kıvranıp durmazlar-

dı. Böyle bir felâkete, bahtsızlığa uğramamak saadetine ermiş olanlar da milyonlarca kardeşleri hakkında yanlış ve çok kötü sanılar beslemek, şüpheler taşımak azabını çekmzelerdi.. Dediğiniz gibi, bizler, erkekle kadını eşit tutarız, aralarına görünür görünmez sınırlar çızmekten, aşılmaz uçurumlar açmaktan kaçınırız. Toplantılarımızda kadınlarımızı da bulundururuz, hep birlikte güler eğleniriz. Yalnız bilirsiniz ki böyle toplantılara hükûmet müsaade etmiyor. Cahil köy hocalarının her sözlerine körkörüne inananlar da bu hali hoş görmüyorlar. Bundan ötürü erkekli, kadınlı toplantıları yine yapar, fakat onlardan gizli tutarız. Onlar müsaade etmiyor, hoş görmüyorlar diye alışkın olduğumuz eski âdetlerimizden vazgeçecek değiliz ya.. Ama gizli yapılan her iş gibi bu hareketimiz de zihinlerde şüpheler uyandırıyor. Ahlâka, namusa aykırı işler gördüğümüze delilsiz, haksığ olarak hükmolunuyor. Ben size bu toplantıların anahtarını vereceğim. Nerede ne vakit isterseniz o toplantılara giriniz, göreceklerinizi, duyacaklarını hiç bir şey unutmadan herkese duyurunuz, âleme ilân ediniz. Bunu sizden rica ederim ve beklerim.

— İlk fırsatta arzunuzu yerine getirmekten çekinmiyeceğim.

— Zihnimi tırmalayan bir kaç mesele daha var : Bunlar hakkında da beni aydınlatmanızı rica edeceğim.

— Nedir efendim, onlar?.

— Hani şu (Allah, Muhammet, Ali) diye üçlü bir akide var ya... İşte onun nerede, nasıl doğduğunu, esasını, mahiyetini anlamak isterim.

— Bunu anlamak için çok gerilere gitmek gerektir. Bundan binlerce yıl önce ilk insanlar yıldızlara, güneşe, aya, dedelerinin ruhlarına sonra bu ruhların yeryüzünde mekân tuttuklarını sandıkları yüce dağlara, büyük, ka-

ranlık ormanlara, ulu ağaçlara, su kaynaklarına taparlardı. O zamanlarda dedelerimizin de üç tanrılı bir dinleri vardı. Bu tanrılara (Gün Han), (Ot Han), (Gök Han) adları verirlerdi. Gün Han ile Ot Han belli, güneş ile ateştir. Gök Han da üzerinde yaşamakta olduğumuz yer yuvarlağını kaplayan (Hava) dır. Orta Asyadan Hindistana inen ve batı illerine göç eden dedelerimiz bu üç tanrılı dinlerini de götürüp oralarda yaymışlardır. Fakat bu tanrılar yer değiştirdikçe ad da değiştirmişler. Hindistanda (Gün Han), (Savistri); (Ot Han), (Ağni); (Gök Han) da (Vayu) olmuştur.

Hintlilerin (Veda) lar denilen mukaddes kitaplarına göre kız oğlan kız (Maya) gebe kalmış, (Ağni) yi yani ateşi doğurmuştur. Ateşin yer yüzündeki babası (Twasti tvasti) dir. Yani (Sivastika) dır. Bu (Sivastika) ilk insanların ateş yakmak için kullandıkları âletin şeklidir. Ateş, iki değneğin birbirine sürtülmesi suretile keşfedilmiştir. İşte o değneklerin sürtülüş halindeki şekline Sivastika deniliyor.

Hıristiyanlıkta bizim o eski üç tanrımıza (Baba, Oğul, Ruh) adları verilmiştir. Hintlilerin (Maya) sının yerini (Meryem); Sivastikanın yerini de (Neccar) almıştır. Ayni zamanda gözünün önüne getirirseniz bu Sivastika'nın hıristiyanların haçından başka bir şey olmadığını görürsünüz. Bu söylediklerimi daha iyi kavrayabilmek için şu hakikati bilmek lâzımdır :

Bilginlerin son zamanlarda isbat ettiklerine göre ateş nebatlarda toplanmış olan ve belli bir hararet derecesinde havanın tesirile meydana çıkan güneş sıcaklığıdır. Şu halde güneş ateşin babasıdır. Ateş güneşle ayni cevherdendir. Ateşi doğuran şey havadır. Ateşin çıktığı güneş göktedir. Gökten inen ateş duman halinde tekrar göğe

çıkar. Ateş ilk insanları soğuklardan korumuş, türlü ıstıraplardan kurtarmıştır. Onlara tunç ve demir yapmak, bunlarla kıymetli silâhlar, âletler vücuda getirmek imkânını vermiş, insanlığın vahşilikten kurtulup bugünkü hale gelmesini sağlamıştır. Bundan ötürü eski insanlar ateşe, onun babası olan güneşe, onun meydana çıkmasına sebep olan havaya, âlete tapmışlardır.

Hıristiyanlar da İsanın Allahın oğlu olduğuna onunla ayni cevherden bulunduğuna, insanları büyük günahtan felâketlerden kurtarıp saadete ulaştırmak için yeryüzüne indiğine, öldükten sonra göğe çıkarak babasına katıldığına inanırlar, Ateş nasıl körükle hava verilmek veya ağızla üflemek suretile meydana getirilirse (İsa) nın da Meryemin ruh nefhedilmek suretile gebe kalmasından hâsıl olduğuna iman ederler.

BEKTAŞİLİĞİN ASLI, ESASI

Türkler Müslüman olduktan sonra da o eski üç Tanrılarına (Allah, Muhammet, Ali) adları altında saygı göstermekte devam etmişlerdir.

Muhammet, Allahın Resulü, yani elçisidir. İnsanları; tuttukları eğri, felâketli yollardan ayırıp doğru yola sokmak, necata, saadete iletmek, ulaştırmak için gönderilmiştir. Muhammede vahyedilen Kur'an Allah kelâmıdır. Mahlûk ve Allahın gayrı de değildir. Peygamber, dinin bütün sırlarını, özünü, içyüzünü yalnız (Ali) ye açmış, yalnız ona öğretmiştir. Hattâ (Ben, ilim şehriyim, Ali bu şehrin kapısıdır) dediği söylenir. Yani (hakikat) ın, (marifet) in meydana çıkmasına ancak (Ali) vasıta olabilir. (İlim şehri) ne girebilmek, nura, ziyaa, saadete kavuşmak için (Ali) nin delâletine, kılavuzluğuna lüzum ve ihtiyaç vardır.

Bu hale göre Allah (Gün Han) yani güneş, (Muhammet) Ot Han, ateş, (Ali) de dediğim gibi yeryüzündeki eşyada saklı bulunan güneş sıcaklığının açığa çıkabilmesi için gerekli olan hava yani (Gök Han) oluyor.

Böylelikle eski inancımız yeni adlara bürünerek sürüp gidiyor. Görülüyor ki bu akidenin de bilmem kaç yıl önce Arabistanda olup bitenlerle, (Ali), (Muaviye) kavgalarile uzaktan yakından en ufak bir münasebeti ve ilgisi yoktur.

— Hatırıma gelmişken sizden bir şey daha sorayım :

Bize (Tavşan yemezler) diye de hakaret ederler. Gûya tavşan (Ali) nin kedisi imiş, biz de alevi olduğumuz için bu hayvanı avlamaz, etini yemezmişiz.

— Böyle bir kanaat taşıyanlar aldanıyorlar. Çok eski zamanlarda insanlar kabileler halinde yaşarlarken her kabile fertleri kendilerinin (Totem) denilen o hayvan veya nebattan indiklerine inanırlardı. Bu sebepten onlara saygı gösterirlerdi. (Totem) hayvan ise; onu avlamazlar, kesmezler, etini yemezlerdi. Nebat ise; koparıp söküp yakmazlardı. Bugün her devletin bir arması, bir bayrağı vardır. Bunlar o devleti kuran milletin timsalidir. Bundan ötürü mukaddes, muhterem tutulur. Hiçbir millet kendi timsaline hakaret edilmesine; el dokundurulmasına dayanamaz, göz yumamaz. İşte eski kabilelerin Totemleri de onların armalarından, bayraklarından başka bir şey değildi. Türk boylarının da Totemleri vardı. Onlar bunlara (Ungun) derlerdi. Bakınız, eski bir tarih bu hususta neler söylüyor..

Cebimden not defterimi çıkararak (Camiuttevarih) in şu satırlarını okudum :

(Ve bu yirmi dört boyun (Oğuz boyları) her birisi için bir hayvanı tahsis ettiler. Tâ ki bu hayvan o boyun ungunu olsun. Bu kelime türkçe mübarek manâsındadır. Bir hayvan bir kavmin (Ungun) u olunca mademki onu tefe'ül iiçn mübarek addetmişlerdir, o kavmin ferdleri ona kasdetmezler ve taarruzda bulunmazlar, etini yemezler. Bugüne kadar bu adet süregelmiştir.)

Hakikatte bugün bile söz gelimi Urfanın (Ayni Züleyha) sında, Dersim'in Munzur suyu kaynağındaki balıkları oralılar yemezler, birçok yerlerde bazı ağaçları yakmaktan çekinirler. Bu haller o eski âdet ve inancın hâlâ aramızda yaşamakta olan izleri, dökünüleridir.

Görüyorsunuz ya, efendim, tavşan yememekte bir kötülük yoktur. Sonra bu âdet asla Kızılbaşlık, Alevilik alâmeti değildir. Bu hayvanın vaktile herhangi bir kabilenin (Ungun) u sayılmış olmasından doğmadır.

— Çok yaşayınız, Mutasarrıf Bey, sizi buraya her halde Allah gönderdi. Sözlerinizi dinlerken safrasını atan gemi gibi hafifliyorum, içim ferahlıyor. Şimdi bana biraz da ceddimizin tarikatinden bahsetmenizi rica ederim.

— Ceddinizin bir tarikatı yoktur ki bahsedelim. O bir tarikat kurmağı, şeyhlik postuna oturmağı etrafına müritler toplamağı aklından değil hayalinden bile geçirmemiştir. Onun düşündüğü, yaptığı, yapmak istediği büyük ve faydalı işler, daha evvel size anlattıklarımdan ibarettir.

Bundan önceki konuşmalarımızın birinde geçen derviş Ahmet de tarihinde (Hacı Bektaş şeyhlikten, müritlikten fariğdi) diyor.

— Fakat ortada onun adiyle anılan bir tarikat, bir Bektaşilik vardır.

— Bu Bektaşilik Hacı Bektaşın ölümünden 169 yıl sonra padişah ikinci Beyazidin buraya gönderdiği (Hızır Bâli) adında bir Sırp dönmesi tarafından kurulmuştur. Evvelce de söylediğim gibi her yeni mezhebin, tarikatin bir şahsa, bir aileye bağlanması lüzumu gözönüne alınarak o sıralarda da halk tarafından veli olarak tanılan ve sayılan Hacı Bektaşa nisbet olunmuştur.

Bâli Baba bir Sırp prensesinin oğlu idi. Çocukken Fatihin Sırbistan seferlerinden birinde esir edilerek (Dimetoka) da (Seyid Âli Sultan) dergâhında büyütülmüş, müslüman terbiyesi almıştı. İkinci Beyazıt ile de orada tanışmış dost olmuştu. Bu köye yerleşince ilk işi bugünkü Bektaşiliğin âdabını, erkânını, âyinlerini kurmak oldu.

Bunlar sayesinde vaktiyle İranlıların yaptıkları gibi eski dini olan hıristiyanlığın bütün akidelerini yeni adlar altında müslümanlığa mal etmiş oluyordu. (Bâli Baba) Bektaşiliğin (Allah, Muhammet, Ali) inancı hıristiyanlığın (Baba, Oğul, Ruhulküdüs) akidesinin tâ kendisidir. On iki imam da İsa'nın on iki havvarisidir. Hıristiyanlıktaki «Rühbanlık» da «mücerretlik» adiyle tarikata sokulmuştur. Lâfın kısası, Bektaşilik, müslümanlık rengine boyanmış hıristiyanlıktan başka birşey değildir.

Sonraları «Batını», «Hurufi» akidelerinin de karışmasile büsbütün berbat şekillere girmiş âdeta mezhepler, tarikatler çorbası halini almıştır. Bu sebeplerden ötürü Türkler arasında kabul yüzü görmemiştir. Yalnız Rumelinde çabuk yayılmıştır. Oranın hiristiyan halkı Bektaşilik kanalından geçmek suretile müslümanlığı kolayca hazmedebiliyordu, çünkü bu şekilde müslüman olmakla eski dinlerinden, akidelerinden büyük bir fedakârlık yapmamış, birşey kaybetmemiş olduklarını görüyorlardı. Yeniçerilerin Bektaşi olmalarının hikmeti de budur. Malûm ya bunlar hıristiyan çocukları arasından ayrılıp devşiriliyordu. Bektaşi olunca eski dinlerinin hasretini çekmiyorlar, müslümanlığı yadırgamıyorlardı.

Bugün de Bektaşilerin en çok, en kalabalık bulundukları yerler, Arnavutlukla bizim eski Yanya ve Manastır vilâyetlerimiz çevresidir. Hasılı Bektaşilik âdeta bir din değiştirme fabrikası olmuştu. Bu fabrikanın bir kapısından hıristiyan olarak giren öbür kapısından müslüman olarak çıkıyordu, fakat sözde müslüman..

ÇELEBİ MİLLÎ DAVAYA BAĞLANIYOR

Çelebi Efendiye söyliyeceklerimi söylemiştim. Faydalı, gerekli saydığım telkinlerde bulunmuştum. Öğrenmek istediklerimi de öğrenmiştim. Artık buradan ayrılabilirdim. Kararımı kendisine açınca, gerçekten kederlendi ve acındı. Anlaşılıyordu ki on dört gündür süregelen görüşmelerimizden, konuşmalarımızdan pek hoşlanmıştı.

— Sizden ayrılmaktan büyük acı duyacağım, mutasarruf bey, dedi. Beş, on gün daha kalsaydınız çok sevinirdim.

Muhakkak ki bu sözlerinde samimî idi. Çünkü dediğim gibi, iki yıldır evinden dışarıya ayak atmamış, yalnız kendi çoluğu çocuğu ile görüşmüş, düşmüş, kalkmış olan bu adam, elbette başkalarile de konuşmak, dertleşmek ihtiyacının baskısı altında bulunuyordu. Ama ne yapsın ki ailesi içinde ötedenberi sıkı surette riayet edilen bir an'anenin, göreneğin, kendisine yakın olmıyanlarla uzun boylu, senli benli görüşmemek an'anesinin esiri idi. Nasıl ki benimle birlikte oraya gelmiş olanları hâlâ kabul etmemişti. Kendine bağlı bulunanlara da ancak zaruret halinde bir, iki dakika görünebilirdi.

Resmî bir sıfat taşımakta olduğum için benimle temaslarda bulunmasına an'ane engel olamazdı. Kimse birşey diyemezdi. Öyle olduğu halde bu hususta da yine tereddüde düşmüş, bir kaç gün ayak sürümüştü. Şimdi eline bir fırsat geçmişti. Şüphesiz ki bu fırsattan doya doya

faydalanmak istiyecekti. Fakat ne çare ki içinde bulunduğumuz haller, şartlar benim daha fazla kalmama müsait değildi, bu ciheti kendisine hatırlattım.

— Haklısınız efendim, dedi. Geçmiş zamanların anlattığınız hâdiseleri beni o derece sardı ki bugün de çok çetin bir savaş içinde bulunduğumuzu âdeta unutur gibi oldum. Ne dersiniz, bu harbi kazanacak, bu felâketlerden kurtulacak mıyız?

— Ona hiç şüphe etmeyiniz. Yurdumuzun bugünkü durumu, Hacı Bektaş Hazretlerinin bu köye gelip yerleştiği sıralarda acıklı durumundan pek te farklı değildir. O zamanlar mübarek Anadolumuz yabancı orduların ayakları altında eziliyordu. Bugün de öyle.. O zaman kurtulmuştuk, yine kurtulacağız.

O vakitler devletimizin milletimizin düşmanları aramıza sürülerle propagandacılar sokmuşlar, zehirli yılanlar saldırmışlardı. Bunlar millî birliğimizi parçalamak, bizi birbirimize düşürmke için geceli, gündüzlü durmadan çalışıyorlardı. Hacı Bektaşı Veli; doksan yıllık ömrünü o propagandacıların hainee gayretlerini boşa çıkarmak, o yılanların saçtıkları zehirleri tesirsiz bırakmak uğrunda tüketti. Onu seven ve sayanlar, etrafında toplananlar da bu yolda onunla iş birliği yapmışlardı.

İki yıldan beri içli, dışlı düşmanlarımız yine aramıza tefrika, nifak sokmak bizi birbirimize kırdırmak kasdile uğraşıp duruyorlar. Padişahı ellerine alarak yurdu düşman ordularından temizlemek için savaşan fedakârların üzerine halife orduları adiyle çapulcu alayları gönderdiler, yer yer kardeş kanı dökülmesine sebep oldular. Bu fedakâr, kahraman vatan çocuklarının millet haini olduklarına dair fetvalar düzdürdüler. Millî birliğimizi parça-

lamak emelile türlü yalanlar uydurup yaydılar, hâlâ da yayıyorlar.

Halbuki düşünce ve işbirliğine en çok muhtaç bulunduğumuz acı günler geçiriyoruz. Bu günlerde Hacı Bektaşın necip evlâtlarının ve onlara inananların da; o gerçekten büyük dedelerinin, o ulu Türkün izinden gideceklerine, onun vaktiyle tuttuğu, gösterdiği yol üzerinde yürüyeceklerine, böyle yapmakla düşmanlarımızın ayırıcı, öldürücü teşebbüslerini akamete uğratacaklarına neticesiz bırakacaklarına ben kuvvetle iman etmiş bulunuyorum.

— Bu imanınızda aldanmıyorsunuz, Mutasarrıf bey. Biz de tamamile sizin gibi düşünüyoruz. Hele bundan sonra ne yapacağımızı ne yaptığımızı Çoruma dönünce duyar, anlarsınız.

Bu sözleri üzerine neredeyse adamcağızın boynuna atılacak, onu şapur şupur öpecektim. Fakat böyle bir hareketin, onu, buraya sırf böyle bir netice almak maksadile gelmiş olduğum zannına düşürmesi, kendisine anlattıklarımın doğruluğu, samimiliği hakkında zihninde şüpheler uyandırması ihtimalinden korktum. Kendimi tuttum. O devam etti :

— Zihnimi tırmalayan bir mesele daha var, bu savaş başarı ile sona erdikten sonra padişahın yerinde kalacağını sanır mısınız?

Ben, burada sayılıp dökülmesi uzun sürecek delillere dayanarak, Anadolu Türklerinin, Osman oğullarını bir vakit meşru hükûmdar olarak tanımamış olduklarına inanıyordum. Esasen on altıncı, on yedinci asırlarda idarî fenalıkların ardı arası gelmiyen dayanılmaz zulümlerin, işkencelerin doğurduğu büyük, küçük ayaklanmaları idare edenler de bu ciheti açığa vurmaktan çekinmiyorlardı. On

yedinci yüz yılın ilk senelerindeki büyük şahlanmanın başına geçenlerden Ankaralı Kalender Mehmet yaydığı bir beyannamede :

(Osman oğulları mütekalibedir, «yani hükümdarlığı gasbetmişlerdir», onlar millet içine fitne, fesat soktular, âleme cevri, cefayı ziyade kıldılar. Bugüne dek her zulme katlandık, sabrettik. Fakat artık bıçak kemiğe dayandı. Bu sebepten itaatlarından çıktık. Sayısız dilâverlerle elele verdik. Tanrı yardımcımız olursa Osman oğullarına üsküdardan berisini haram edeceğiz. Fırsat onların olursa ne yapalım, ettiğimiz işlerin dillere destan olması bize yeter) diyordu.

Yaptıkları, belki dilediği gibi dillere destan olmamıştı. Fakat muhakkaktır ki şuur altlarında yaşıyordu. Ektikleri ve kanlarile suladıkları intikam tohumları günün birinde elbette filizlenecekti. Çünkü her Türkün, hele alevî Türkün kalbi, şuur altı Osman oğullarına karşı kin, nefret duygularile dopdolu idi. Bence son hadiselerde bu duyguların uyanıp şuura çıkmalarının eseri idi. Şu halde Çelebi Efendinin sorgusuna kanaatime uygun açık bir cevap vermekte mahzur ve zarar düşünülemezdi.

— Efendim, dedim, bana öyle geliyor ki yalnız padişah değil, padişahlık ta kalmıyacaktır.

Sonra bundan evvelki yazılarımdan birinde bahsettiğim Anadolu ayaklanmalarını bir bir tekrar ettim, hakiki sebeplerini anlattım.

— Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşları da böyle mi düşünüyorlar acaba, diye sordu.

— Arzettiğim sebeplerden dolayı başka türlü düşünmekte olduklarına ihtimal verilemez. Hem efendim, onlar, kendilerini harp divanlarında ölüm cezasına mahkûm

ettiren; çıkardığı fermanlarla vatan haini ilân eden, millete türlü fenalıklar yapmakta olan bir adama nasıl dostluk eli uzatabilirler ?

— Ara sıra «hem yurdumuzu, hem padişahımızı kurtarmak için harp ediyoruz» sözleri duyuluyor da..

— Efendim, şimdi ilk işimiz yabancı düşmanları yurdumuzdan tardetmektir. Bu işi gördükten sonra diğerlerine sıra gelecektir.

— Demek padişahlık ortadan kalkacak, sultanların kurmuş olduklarını söylediğiniz o resmî taassup binası yıkılacak, bizler de artık (rafaziler, kızılbaşlar, zındıklar) diye hakarete uğramaktan kurtulacağız öyle mi?.

— Muhakkak, efendim, muhakkak.. Millet kendi kendinin sultanı olacak, herkes kendisini Tanrıya ulaştıracağını sandığı yolu seçmek serbestliğini, düşünce vicdan hürriyetini kazanacak, (dinde zor, ikrah yoktur) diyen İslâmlığın hükmü yerine gelecek...

Vakit çok ilerlemişti.. Neredeyse ortalık ışıyacaktı, konuşulacak bir şey de kalmamıştı. Kalktım. Çelebi efendi de yerinden fırladı. Bana kollarını açtı. Kucaklaştık. Tekrar tekrar teşekkür ederek, merdivenin alt başına kadar benimle indi. Ben harem kapısından çıkarken arkamdan :

— Mutasarrıf bey, bizi unutma, mektuplarını eksik etme, diye sesleniyordu.

ALEVİLERİN «MEHDİ» DİYE ANDIKLARI MUSTAFA KEMAL

Hacı Bektaştan Çoruma döndükten on gün sonra Mecitözü kaymakamından şifle bir telgraf aldım. Kaymakam bu telgrafında (Son günlerde Alevilerin Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşayı (Mehdi) diye anmağa başladıklarını bildiriyor, bunun önüne geçilmek gerekip gerekmiyeceğini soruyordu. Sayın okuyucularım hatırlarlar ki Çelebi efendi ile yaptığım konuşmaların birinde ona, memleketin, milletin çok buhranlı günlerinde Hacı Bektaşı Velinin milli birliği, bütünlüğü, mill' ruhu korumak uğrunda harcadığı büyük gayretleri anlatırken onun bugünkü torunlarının da bu kurtuluş ve istiklâl savaşında aynı yolu tutacaklarından şüphe etmediğimi söylemiştim. O da cevap olarak (Bizim bu millî dâva karşısında ne düşündüğümüzü, ne yaptığımızı ve yapacağımızı Çoruma dönünce duyar, anlarsınız) demişti.

Mecidözü kaymakamının telgrafını okuyunca Çelebi efendinin bu sözleri kulaklarımda çınlamağa başlamıştı. Hacı Bektaştan ayrıldığım günün sabahı Çelebi efendinin kız kardeşi de bana bir bohça içinde dört bürümcek gömlek, dört oyalı yazma, dört tiftik çorap, bir avuç kadar da taşlaşmış buğday tanesi göndermiş ve hiç üzelmesin, elem çekmesin, içi rahat olarak vazifesi başına dönsün, diye haber de salmıştı.

Bu sözlerin mânasını da şimdi daha iyi kavrıyordum. Demek ki Çelebi efendi kendisine anlattıklarımın doğru-

luğuna inanmış. Mustafa Kemal Paşanın (Mehdi) yani hakikî kurtarıcı olduğuna, giriştiğimiz dâva kazanılınca uzun yüzyıllar boyunca türlü cefalar, çeşitli çileler çekmiş, çok kötü sanıların ezici, öldürücü baskısı altında kıvranıp durmuş olan Alevilerin artık temelli kurtulacaklarına, diğer kardeşleri arasında açık ve yüksek alınla yer almak hakkına kavuşacaklarına iman etmişti. Ve bu imanını evvelâ kendi ailesi fertlerine aşılamış, sonra da onu, kendisine inananlar, Aleviler arasında yaymağa koyulmuştu. (Efendi) nin bu yoldaki telkinlerinin, çalışmalarının iyi ve hayırlı tesirlerini görmekte gecikmedik : O sıralarda Koçgiride bir ayaklanma olmuştu. Merkez ordusu kumandanı Nurettin Paşa bu ayaklanmayı bastırdı. Fakat yersiz ve lüzumsuz şiddetler gösterdi. Ebedî Şef Atatürk, büyük nutuklarında (Nurettin Paşa, salâhiyeti haricinde ahaliden bazılarının hukukuna tecavüz ettiği hakkında mebusların vukubulan şikâyetleri ve Dahiliye Vekâletinden istizahları ve Vekâletin de şikâyatı muhik görmesi üzerine Meclisin talebile Teşrinisani 337 bidayetinde azledildi. Meclis Nurettin Paşanın tahtı muhakemeye alınmasına karar verdi) buyuruyor. İşte Nurettin Paşa bu şikâyetlerden ve töhmetlerden yakasını sıyırmak, yaptıklarını haklı ve mazur göstermek için kendini müdafaa ederken (Bu ayaklanma mahallî ve münferit bir hareket değildi. Sıvastan Ankaraya kadar olan havalide umumî bir isyan çıkarmak, Ankarayı kan ve ateş içinde boğmak için tertibat alınmıştı. Fakat Çorum ve civarı Alevilerinin sakin ve hareketsiz kalmaları bu tertibatı altüst etti. Ateşin batıya doğru sıçramasına engel oldu) diyordu. Ha-

kikat de bu merkezde idi. Bu ayaklanmanın devamı boyunca Sıvas, Tokat, Amasya, Çorum, Yozgat arasındaki Alevi köylerinde durmadan dolaşmış, Çelebi efendinin, Çorum mutasarrıfının sözünden çıkmayınız, emrine sıkı sıkıya ayak uydurulduğuna kanaat getirmiştim.

Görülüyor ki Cemalettin efendi bana verdiği sözü tutmuş, bu sözün gereğini yapmakta vakit kaybetmemişti. Sayın okuyucularım bilmem unuttular mı?. Benim de ona verilmiş bir sözüm vardı. Alevilerin gizli toplantıları yüzünden uğradıkları isnatlardan, iftiralardan, yana yakıla bahsederken :

— Gizli yapılan her iş gibi bu hareketimiz de zihinlerde şüpheler uyandırıyor, ahlâka, namusa aykırı işler gördüğümüze delilsiz, haksız olarak hükmolunuyor. Ben size bu toplantıların anahtarını vereceğim. Nerede ne vakit isterseniz o toplantılara giriniz, göreceklerinizi duyacaklarınızı hiç bir şeyi unutmadan herkese duyurunuz, âleme ilân ediniz, bunu sizden rica ederim ve beklerim.

Demişti. Ben de :

— İlk fırsatta arzunuzu yerine getirmekten çekinmiyeceğim.

Diye cevap vermiştim. Gerçi o toplantılara girdim, çıktım. Fakat ne yazık ki oralarda gördüklerimi Çelebi efendinin dileğine uyarak herkesin gözü önüne koymakta elimde olmıyan çeşitli sebepler yüzünden yirmi üç yıl geciktim. Vâkıâ bu toplantıların birkaçında bana arkadaşlık eden rahmetli dostum Baha Sait bundan on yedi, on sekiz yıl önce (Türk Yurdu) mecmuasında bu konulara dair birkaç yazı yazdı. Ama yeter derecede açık, vâzıh ol-

madıkları ve bugünkü neslin faydalanması imkânı bulunmadığı için o yazılar beni taahhüdümden kurtarmış olmuyordu.

Şimdi Cemalettin efendiyi rahmetle anarken bu gecikmeden dolayı onun ruhundan af diliyorum. Ona ve dolayısiyle bütün Alevi kardeşlerimize karşı verdiğim sözü yerine getirmek imkânını bana bahşettiğinden ötürü de Tanrıya yürekten şükranlarımı tekrar ediyorum.

MUHABBET MEYDANI, KIZILBAŞ BALOSU

1921 yılı ikinciteşrinin ilk haftası içindeydi. Sisli, yağmurlu bir günde ikindiye doğru mutasarrıflık makamında çalışırken odacı beni bir köylünün görmek istediğini haber verdi. Gelsin, dedim. İçeriye giren, uzunca boylu, gür bıyıkları, sakalı birbirine karışmış bir adam çekingen, korkak adımlarla masaya yaklaştı. Bir defa arkasına bakarak odacının çıkıp kapıyı kapadığını görünce elini koynuna soktu. Çıkardığı zarfı bana uzattı. Aldım, açtım. Mektup şu bir tek satırdan ibaretti :

«Mutasarrıfımız Ali Cemal Bey Hazretlerine, bu gece açacağımız muhabbet meydanını şereflendirmenizi rica ederim. Şirin Hatunzade Hüseyin.» Bu Hüseyin Ağa, Hacı Bektaş seyahatimde bana yoldaşlık edenlerdendi. Şu halde açacaklarını bildirdiği meydan muhakkak bir gizli Alevi toplantısı olacaktı. Ben de bu meydana girecektim. Böylelikle Çelebi efendiye verdiğim sözü yerine getirmek imkânını bulacağımı düşünerek sevinmiştim.

Bir saat sonra mektubu getiren köylü semerli katırının üstünde önde, ben atımla arkada Çorumdan çıkmıştık, cenup doğuya doğru yol alıyorduk. İçimde garip bir heyecan vardı. Dört yüz yıldır dedikoduları dillerde dolaşan, kitaplar dolduran, milyonlarca kardeşlerimiz hakkında türlü hükümler verilmesine, çok kötü kanaatler beslenmesine sebep ve kaynak olan o toplantılarda olup bitenleri nihayet gözlerimle görecektim. Ben o dedikaduların,

hüküm ve kanaatlerin doğruluğuna hiç bir vakit inanmamıştım. Fkat bu inanmayış, daha ziyade böyle şeyler olabileceği ihtimaline karşı ruhumun isyanından doğuyordu. Aynelyakin bir bilgiya dayanmıyordu.

Bu gece böyle bir bilgi edinecektim. Bu sayede ruhum temelli bir sükûnete, fikrim vicdanım mutlak bir huzura kavuşacaktı. Atımın üstünde sabırsızlanıyordum. Yol bitmiyecek, tükenmiyecek gibi geliyordu bana. Gece siyah örtüsünü yeryüzüne sermiye başladığı için hayvanlarımızı daha hızlı sürmek kabil değildi. Kuş olup uçmak istiyordum. Yıllardır hicranı, hasreti ateşile yanıp kavrulduğu sevgilisine kavuşmağa giden bir âşık hali vardı bende.. Neyse sözü uzatmıyalım, biraz sonra kulağıma köpek sesleri çaldı. Kılavuzuma :

— Önümüzde bir köy var galiba, diye sordum.

— Evet efendim, Çorağa yaklaşıyoruz, dedi.

Çorak nahiye merkezi ve halkı sünnî idi. Şu halde gideceğimiz köy bu değildi. Onun atl başından geçtik. Gecenin karanlığı içinde yere uzatılmış bir gümüş şerit gibi görünen bir derenin kıyısında epeyce gittikten sonra yamaca tırmandık. Tepeye çıkınca uzakta dört beş ışık gözüme çarptı. Kılavuz :

— İşte efendim, varacağımız köyün ışıkları göründü, dedi. Yarım saat geçmeden Mecidözü ile Alaca arasında bulunan (.....) köyünde atlarımızdan iniyorduk. Önlerinde Hüseyin Ağa bulunan sekiz, on köylü beni karşıladılar. Bir evin ikinci katında küçük bir odaya aldılar. Bir köylü leğen, ibrik getirdi. Elimi, yüzümü yıkadım. Sunulan kahveyi içince Hüseyin Ağa :

— Buyurun gidelim, cemaat bekliyor, dedi.

Kalktık, evden çıktık. Elinde meşale tutan bir adamın

peşine düştük. Kırk elli adım kadar yürüdük. Büyücek bir avluya girdik. Aralıklarından ışık sızan bir kapının önünde durduk. Hüseyin Ağa, üç defa vurunca kapı açıldı, içeriye girdik. Bu murabba şeklinde geniş bir oda idi. Hepsi tertemiz giyinmiş elli kadar kadın erkek bizi görünce hep birden ayağa kalktılar. Ellerini göğüslerine koyup başlarını keserek selâmladılar. Hüseyin Ağa, beni kapının karşısına rastlayan duvarın ortasındaki ocağın önüne serilmiş olan şilteye götürüp oturttu. Kendisi sol tarafıma geçti : Sağ taarfıma da bir bacı geldi, oturdu. Diğerleri de yerlerini aldıktan sonra Hüseyin Ağa :

— Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, akıbetleriniz hayrola, cemallere aşkola, mihmanlara aşkola, aşk meydan erlerine.

Diye bir açış nutku söyledi. Sonra ilerimizde bulunan sazcılara işaret etti. Bunlardan biri önünde yerde duran sazını iki eliyle tutup göğsüne kadar kaldırdı. Üç yerinden (Allah, Muhammet, Ali) diyerek üç defa öptü, söyleyip çalmağa başladı.

Açıldı meydan, Arşı Bahman
Defoldu şeytan, göründü Süphan
Süphanıma hu, yezdanıma hu
Pirim Hacı Bektaş Hünkârıma hu

⁂

Sofu meydanına ikrar verenler
Meydanı görüp aşkla girenler
Meydanda gönlün yere serenler
Haktır bilenler, gerçek erenler
Süphanıma hu...

Bu nefesi sonuna kadar okuduktan sonra sazını yine üç defa öptü, önüne koydu. Bunun üzerine bir taze bacı kalktı, kapının sol yanında bulunan büyük bir siniye doğru ilerledi. Sininin ortasında bir binlik vardı. Onun etrafına da meze sahanları dizilmişti. Bu âdetâ bir büfe idi.

Bacı binlikten bir kadeh doldurdu. Benim önüme geldi, bir dizini yere, sol elini göğsüne koydu :

Aşıkların Emine (sağlığına saadetine)

Erenlerin demine
Yürekleri coşturan
Uçmak sazın gemine

Diyerek sağ elinde tuttuğu kadehi bana sundu. Sonra başka bir kadehle sağımdaki bacıyı ve sazcıları demlendirdi. Çekilip yerine oturdu. Hüseyin Ağaya vermedi. Buna şaşmadım. Çünkü onun rahatsızlığı sebebile rakı içemediğini evvelden biliyordum. Birinci sakinin ardından iki erkekle beş kadın kalktılar. Herkese birer kadeh sundular. Bu sırada güzel sesli genç bir bacı sazla birlikte Fuzulinin şu nefesini okuyordu :

Muhabbet açıldı, minnet Hüdaya
Saki kerem eyle, devran bizimdir
Feryadımız çıksın arşı âlâya
Bülbüller ötmesin feryat bizimdir.

Hep güzeller bir araya dirildi
Pir önünde ulu divan kuruldu
Rakipler divandan hacle sürüldü
Şimden geru huri cenan bizimdir

Gel gamı ferdayı bırak geçelim
Aşk ile muhabbet babın açalım
Saki doldur peymaneyi içelim
Devleti Hünkârın nuru bizimdir.

Çok şükür muradım aldım Hudadan
Hacetim kalmadı bayü gedadan
Fariğ ol (Fuzulî) kuru kavgadan
Alemi cihanda seyran bizimdir.

Halk şairlerinin seçilmiş koşma, divan ve semaileri okunup çalınırken hep aynı sakiler yirmi dakika, yarım saat ara ile cemaati demlemekte devam ediyorlardı. Sunulan doluların sayısı beşi aşınca herkesin neşesi de artmıştı. Bir aralık Hüseyin Ağa kulağıma eğilerek :

— Müsaade ederseniz pervaz başlasın dedi :

— O nedir? dedim.

— Canlar meydanda dolanmak, sema yapmak istiyorlar, dedi.

Muvafakatimi alınca da bir erkekle bir kadına işaret etti. Bunlar kalktılar, ortada açılan meydana geldiler. Kadın erkeğin sağ elini tuttu. İkisi birlikte ocağa doğru üç adım ilerlediler. Baş keserek dedeyi, yani Hüseyin ağayı, beni ve sağımdaki bacıyı sonra sağ ve sol yandakileri ve geri dönüp eşiği, kim bilir belki de büfeyi selâmladılar. Bu iş bitince sazların nağmelerine ayak uydurarak âdeta dans etmeğe koyuldular. On dakika kadar süren bu danstan, onların tâbirile pervazdan sonra yine bize doğru yaklaşarak baş kesiu durdular. Hüseyin Ağa, aşk olsun, âşıklara pervazınız meşk olsun, miracınız hak olsun, dedi. Sakiler yine vazifelerine koştular. Pervaz edenlere ve âşıklara bi-

rer dolu daha sundular. Bunun üzerine sema edenler çekilip yerlerine oturdular.

Bir müddet sonra sağımdaki bacının işaretile üç taze kadın meydana geldiler. Kendilerinden evvelkiler gibi dört tarafı selâmladılar. Kollarile birbirlerinin bellerini kavrıyarak pervaza başladılar. Sazlar :

Miracı mü'minin haktır
Meydanı bilmez ahmaktır
Gönül sırrın bilenlere
Gönülde gökte uçmaktır

Uçmaz göklerde melekler
Uçar deyen hep dönekler
Meleklerdir Kelebekler
İnsan ondan nice bekler

İşte bu meydanda melek
Uçar çiçek, çiçek çiçek
Hu deyiniz meleklere
Uçmağa varalım bilek

(Arif) gönülden niyazım
Daim olan bu pervazım
Kırılmasın elde sazım
Bu meydanda olmaz nazım

Tektir Allah, yektir Allah
Müminlere yeğdir Allah
Düşünmeyin ey âşıklar
Yüreklerde berktir Allah

Nefesini çalıyorlardı. Bu sırada kapı açıldı. İçeriye

boynuzları, sırtları elvan kâğıtlarla süslenmiş iki tiftik tekesi sürdüler. Hüseyin Ağaya :

— Bunlar ne olacak ?

Diye sordum.

— Bu gece kurban edilecekler, dedi.

Bu pervazlar, Tanrıdan miraçtan, meleklerden insandan bahseden bu nefes, sonra bu kurbanlar bana Şamanların dinî âyinlerini hatırlattı. Şamanların Kam denilen dedeleri de dinî toplantılarda böyle pervaz yaparlar ve bu pervazları esnasında göklerde, melekler arasında dolaştıklarını, Tanrıları gördüklerini sanırlar ve bu sanılarını Arifin nefesine benzer dualarla belirtirlerdi. Tanrılara kurban edilecek hayvanlar da âyinlerde halk arasında dolaştırılır, takdis edilirlerdi. Görülüyor ki Şamanlığın, o eski dinimizin bir çok inançları, ibadet şekilleri hâlâ aramızda yaşamaktadır.

Üç tazenin pervazları da sona erdikten ve sakiler birer devir daha yaptıktan sonra, yirmi beş, otuz kişi ortaya çıktılar, bir kadın, bir erkek olmak üzere sıraya dizildiler, birbirlerinin kollarına girdiler. Sazlar :

Evvel bahar üç ayları doğunca
Hep âşıklar esireyip coşarlar
Arif olan mâna alır sözümden
Hayvan olan karnı doyar mışılar

Nefesini çalarken zevk ve neşe içinde türlü hareketlerle ileri geri gidip gelmeğe, dönmeğe, başladılar. Bu da bir müddet sürdükten sonra hepsi bir ağızdan :

Miraç ocağı, kırklar bucağı
Açmış melekler sana kucağı
Nurum Aliden, hünkârım Veliden
Aldık bu sırrı, açtık bukağı

Diyerek durdular, her erkek sağındaki bacıya, miraçta cemal gördüm, aşk olsun imanım, diye teşekkür ettikten sonra ayrıldılar, çekilip yerlerine gittiler. Hüseyin Ağa da :

— Lokma..

Emrini verdi. Beş sofra kuruldu. Yemekler yendi. Kahveler içildi. Yine Hüseyin Ağa :

— Allah Allah Bismişah, Aynicem erenleri, miraç gördük, didar gördük, nur, iman gördük. Oturan, duran, gönlünü pâk tutan, kimsenin aybını görmiyen, söylemiyen bermurat ola, Hu gerçeğe...

Sözlerile toplantıya son verdi. Eşler ikişer ikişer bizi, daha doğrusu ocağı selâmlıyarak çıkıp gittiler.

Geceliyeceğim eve dönerken Hüseyin Ağaya sordum :

— Bu toplantının başından sonuna kadar hele pervazlar yapılırken durmadan ortalıkta dolaşan o ak sakallı adam kimdir? Vazifesi nedir?..

— O gözcü dededi. Toplantıların dirliğini, düzenliğini korur. Kadınlara kötü niyetle, kötü gözle bakılmamasını, davetlilerin birbirlerini incitecek hareketlerden, sözlerden sakınmalarını sağlar. Meydanın ahengini bozacak, tadını kaçıracak münasebetsiz hareketlerde bulunanları kollarından tutunca kapı dışarı atar. Böyleleri yedi meydana girmekten mahrum kalır.

— Peki, neden herkes içkisini gidip kendisi içmiyor da sakinin vermesini bekliyor?. Sonra dikkat ettim, kadehler içini dışına vermiyen cinsten. Yani şeffaf değil, bunun da bir sebebi var mı?.

— Davetlilerin hepsinin içkiye karşı tahammülleri bir derecede değildir. Bazıları çok içerler, faakt sarhoş ol-

mazlar, bazısı üç kadehte cıvır, meydanın zevkini, neşesini kaçırır. Bu sebepten herkesin istediği zaman, istediği kadar içmesi yasaktır. Sakiler, hele baş saki tecrübeli görgülü canlardır. Kimin ne kadar içki kaldırabileceğini bilirler. Bu haddi geçirmezler.

— Ama her defasında herkese sunuluyordu?

— Öyle, fakat söz gelimi, ancak dört kadeh kaldırabilene beşinci kadeh boş gider, gelir... Gördüğünüz gibi kadehler de şeffaf olmadığı için kimse bunun farkına varamaz. Böylelikle bu gibilerin de onurları korunmuş, arkadaşları yanında mahcupluğa düşmemeleri sağlanmış oluyor. Kadehlerin avuç içinde tutularak sunulmasının ve yine avuçla kavrayarak alınmasının hikmeti de budur. Yani dolu mu, boş mu kimse görüp anlamasın, diye..

— Meydanlarınız hep bu gördüğümüz şekilde mi olur biter?.

— Hayır, gördüğünüz sadece bir muhabbet meydanıdır. Türlü maksatlarla toplantılar yaparız. Yarın akşam bir (Eş meydanı) açacağız. Onda da bulunmanızı arzu ediyoruz.

Yatacağım eve gelmiştik. Hüseyin Ağaya veda ederek odama girdim. Yatağıma uzanırken horozlar ötüyor, tan yeri ağarmağa başlıyordu.

NASİP ALMA MEYDANI

Güneş batıp da ortalık iyice kararduktan sonra toplantı yerine gittik. Meydan bu gece daha kalabalık, daha canlı ve hareketli idi. Yakın Alevi köylerinden okunmuş olan canlar da eşlerile birlikte gelmişlerdi. Kadın erkek herkes bayramlık esvabını giyinmişti. Ben yine ocağın önünde hazırlanmış olan yerimi aldım. Dün geceden tanıdığımız bacı geldi, sağ yanıma oturdu. Dede, yani bizim şirin hatunzade sol tarafıma geçti. Bildiğimiz açış nutkunu aynen takrarlıyarak meydanı açtı. Kimse konuşmuyordu. Odada çık yoktu. Bu derin sessizlik içinde bir dakika geçmiş geçmemişti ki genç bir kadın kalktı, ortaya çıktı. Yanık, dokunaklı bir eda ile (Nesimî) den bazı parçalar okudu. O çekilip gidince bütün gözler kapıya dikildi. Ben kendi kendime, acaba ne olacak, kim gelecek, derken kapı açıldı. İçeriye beş kişilik bir kafile girdi. Önde kır sakallı, yaşlıca bir adam yürüyordu. Onun ardından iki genç geliyordu. Sağdaki erkek, soldaki kadındı. Onları da on yedi, on sekiz yaşlarında olduklarını tahmin ettiğim iki taze takip ediyordu. Öndekilerin tersine olarak bunların sağda bulunanı kadın, soldaki erkekti. Boyunlarından ayaklarına kadar beyaz çarşaflara sarınmışlardı. Gözleri bağlı idi. Başları açık, ayakları çıplaktı. Boyunlarında birer yün kuşak geçirilip ilmiklenmişti. Kadının boynundaki kuşağın bir ucunu önündeki erkek, erkektekinin bir ucunu önündeki kadın, her iki kuşağın diğer uçlarını da en öndeki sakallı tutuyordu. Kafile dört tarafı selâmlıyarak dört adım kadar ilerledi. Meydanın ortasında durdu. Deminki

genç bacı bu sefer de (Şahî) nin şu meşhur nefesini okumağa başladı :

Kurbanlar tığlanıp gülbank çekildi
Gaflet uykusundan uyana geldim
Dört kapı sancağı anda dikildi
Can baş feda edip kurbana geldim.

Evvel eşiğine koydum başımı
Aldılar içeri döktüm yaşımı
Erenler yolunda gör savaşımı
Üryan, püryan olup meydana geldim

Ol demde uyandı bâtın çırağı
Rehberim boynuma bendetti bağı
Dört adım ileri attım ayağı
Koç kurban dediler imana geldim

Dört kapıdan selâm verip aldılar
Pirim huzuruna yedip geldiler
(El, ele, el Hakka olsun) dediler
Henüz masum olup meydana geldim

Yüzüm yerde, gözüm (Dar) da durmuşum
(Muhammet, Ali) ye ikrar vermişim
(Sakahüm) şerbetin anda görmüşüm
İçip kana kana mestane geldim.

Nefes okunurken Hüseyin Ağaya sordum :

— Ne oluyor? Bunlar da kim?

— Gözleri bağlı olan gençler bir ay önce evlendiler. Bu gece ilk defa meydan görecekler. Fakat evvelâ nasip

almaları, ikrar vermeleri gerektir. Onları yedenler de karı kocadırlar. Onların eşleri yani kefilleridirler. Nasip almak için gereken şartları, vasıfları haiz olduklarına kefalet ediyorlar, bunlara sağdıç ta deriz. En öndeki ihtiyar da rehber dededir.

Dedi. Gerçekte nefes bitince rehber :

— Allah, Eyvallah, Muhammet Ali aşkına, Pirim Hacı Hünkâr divanında Dara durmağa canlar geldi. Erenler meydanında özleri darda, gözleri niyazda, (Bel) oğlu (yola) geldi. Kaygudan kurtuldu. Ak cennete geldi. Hak erenlerin gerçeğe hu.. Yuf münkire lânet yezide.

Diye bir gülbank çekerek meseleyi açıkladı. Bunun üzerine dede seslendi :

— Ey talipler, ne gördünüz, ne yaptınız?

— Er gördük, meydana geldik.

— Işık, nur istiyor musunuz? Gözlerinizin bağını çözelim mi?.

— İstiyoruz..

— O halde döktüğünüz varsa doldurun, ağlattığınız varsa güldürün. Yıktığınız varsa yapın. Erenler meydanında, hak yolundasınız. Gelen dönmez, döneni görmez, hu gerçeğe, lânet münkire.

Hazır bulunanların hepsi, hu gerçeğe, lânet münkire diye bağırdılar. Dedenin bu ihtarı üzerine nasip alacak gençler :

— Bilerek bilmiyerek, istiyerek istemiyerek incittiğimiz, gönüllerini kırdığımız, haksızlık ettiklerimiz varsa bizi yarlığamalarını dileriz. Biz herkesten hoşnutuz, dediler. Bu dilek, cemaatın :

— Allah, eyvallah, biz geçtik, hak erenler de geçsin.

Sözlerile karşılandı. Sonra dede :

— Ey bu erenler meydanının müminleri, bun canlar Muhammet Ali'nin divanında nasip alacaklar. Bu canlardan hoşnut musunuz? Bunları nasıl bilirsiniz?

Dedi. Bu soruya da herkesten :

— Pirimiz yâr olsun, hak divanından yüz çevirmesin, iyi biliriz..

Cevabı alınca rehber gözleri bağlı olan karı kocayı ellerinden tutup dedenin önüne getirdi, diz çöktürdü. Dede, bunlara doğru biraz eğildi yavaşça sordu ;

— Elinize, dilinize, belinize sahip olacağınıza and içer misiniz?.

-- And içiyoruz.

— Yalan söylerseniz gözlerinizin nuru, tenlerinizin odu sönsün mü ?

— Sönsün..

Bu teklif ve kabulden sonra rehber. İki talibi yine ellerinden tutup kaldırdı. Meydanın ortasına getirdi. Bu sırada yine boynuzları, sırtları yaldızlı varaklarla süslenmiş iki koç getirdiler. Meydanı üç defa dolaştırdıktan snra götürdüler. Dedenin sol tarafında oturanlardan birisi kalktı, elindeki fitili ocağın sağ yanındaki (çırağ) dan yaktı. Kapıdan girince sağ tarafta biraz ileride duran üç mumu tutuşturdu. Rehber, kadın talip ile sağdıç erkeği tekrar alarak dedenin önüne getirdi, yine diz çöktürdü. Elini kadının elinin üstüne koydu. Onun üstüne sağdıcın, en üste de dedenin eli kondu ve dede (Allahın eli onların elinin üstündedir) ayenini okudu. Erkek taliple de bu hareket

tekrar edildi. Sonra dede (Biat) âyetini okudu ve taliplere :

— Mürşidin Muhammet, rehberin Ali, bildiğinden ayrılma, yolundan dönme, dönen gelmez, gelen dönmez. Pirin Hacı Bektaşı Veli, gerçeğe hu..

Telkinini yaptı ve gençlerin gözlerinin bağlarını çözdü. Onlara birer şerbet verdi. Yani birer kadeh rakı sundu. Sonra kalktı, ocağın sağ yanında duvara çakılmış üç çivi üstünde bulunan bir yeşil kılıfı açtı, içinden elli santim kadar uzunluğunda üç boğmaklı bir değnek çıkardı. Allah, Muhammet, Ali diyerek her boğmağından birer defa öptü. Talip erkekle talip kadının yerine onun sağdıcı olan erkek yüzükoyun yere uzandılar. Dede elindeki değnekle bunların omuz başlarına yine Allah, Muhammet, Ali diyerek üç defa dokundu. Sonra değneği göğsü hizasında ufkî olarak ileriye doğru uzattı. Taliplerle eşleri, başta rehber olmak üzere üç boğmağını Allah, Muhammet, Ali diye öpüp değneğin altından geçtiler. Bu sırada iki bacı söylüyor, saz da çalıyordu :

Altından geçen sıratı geçti
Suyundan içen kevseri içti
Didarı gördü, meydanı gördü
Erkân elinden günahı biçti.

Bu iş te bittikten sonra talipler gelip benim, yanımdaki bacının ve dedenin ellerimizi öptüler. (Dede) de onların gözlerinden, alınlarından öptü. Sonra diğer hazır bulunanlar artık aralarına karışmış olan bu çifti tebrik ettiler.

Nasip alma töreni de bu suretle sona ermiş oluyordu.

Dedenin emrile muhabbet meydanı açıldı. İlk önce nasip alanlar sakilik ettiler. Bu meydan da bildiğimiz şekilde sabaha kadar sürdü.

Sayın okuyucularım, şimdi bu meydanların, törenlerin hakikî mahiyetlerini, manâlarını belirtmeğe sıra geldi.

DÖRT KAPININ MANÂLARI

Tarikatlerin hemen hepsinde bir (Dröt kapı) akidesi vardır. (Şahî), bundan önceki yazıda okuduğumuz nefesinde, eşiği öptükten sonra içeri girdiğini, onda dört kapı sancağının dikildiğini, dört adım ileri ayak attığını, dört taraftan selâm alıp verdiklerini söylüyor. Eş meydanında nasip almağa gelen gençlerin de dört tarafı selâmlıyarak dört adım ilerledikten sonra durduklarını görmüştük. Sayın okuyucularım arasında bu hareketlerin ve o kapıların beş, altı veya daha fazla, daha az olmayıp ta neden dört olduğunu kendi kendilerine soranlar bulunduğunu sanıyorum. Bundan ötürü Kızılbaş meydanlarının mahiyetleri, manâları hakkındaki kanaatlerimi ortaya dökmeden evvel bu dörtlü inanç ve hareketlere dair olan düşüncelerimi açığa vurmağı gerekli buluyorum.

İnsanlardaki dinî duygunun başlıca dört belirtisi vardır : 1 — Tapma, 2 — Niyaz, yalvarma, 3 — Hediye, adak. kurban, 4 — Visal, kavuşma.

Kadını erkekten yüksek görenler ilk din şeklinin erkeğin kadına tapmasından ibaret bulunduğunu ve o dinin ibâdetlerinin de bu dört hareketten başka birşey olmadığını iddia ederler. Bugüne kadar yaşamış ve yaşayan bütün dinlerin ibadetlerinin bu dört hareketin az çok değiştirilmiş, türlü adlar takılmış şekilleri olduğunu ileri sürerler. Onlara göre, içlerinden gelen dayanılmaz, karşı konulamaz bir kuvvetin itişiyle kadına doğru sürüklendiklerini gören ilk erkekler onda çok kudretli bir varlık bulun-

duğunu sanıyorlar, ona tapıyorlar, onun lûtuflarına, nimetlerine ermek maksadile önünde diz çöküyorlar, niyaz ediyorlar, yalvarıyorlar, göz yaşı döküyorlar, yalnız meyva ile geçindikleri zamanlarda ona kırlardan, bayırlardan topladıkları güzel, renk renk çiçekler, türlü meyvalar sunuyorlar, avcılık devrinde hayvanlar kurban ediyorlar, uğrunda kendilerini de feda etmekten çekinmiyeceklerini söylüyorlar, sonunda onun visaline nail oluyorlar, yani onda fani olup kendilerinden geçiyorlardı.

Bu dinin ve ibadetlerinin aramızda hâlâ yaşamakta olup olmadığının takdirini sayın okuyucularıma bırakıyorum. Dinler tarihi ve felsefesi hakkında araştırmalar yapmak konumuza girmediği için bu vadide sözü uzatmıyacağım. Yalnız Şeyh Ekber İbni Arabinin, kadına muhabbet Tanrıya muhabbettir; Tanrı sevgisi asıl, kadın sevgisi feridir, vuslatın yani Tanrıya tastamam kavuşmanın, onda fâni olmanın tek yolu, vasıtası nikâhtır, yani erkekle kadının birleşmesidir, dediğini ve Cenabı Mevlânanın da, kadın (Hak) ın pertevi, nurudur, maşuk değildir, o gûya mahlûk değildir, hâliktir, buyurduğunu belirtmekle iktifa edeceğim.

Mutasavvıflar bu dört kapıya şeriat, tarikat, hakikat, marifet adlarını verirler. Şeriat gemisine bilinilip tarikat, denizinin enginlerinde dolaşılmadıkça hakikat sadefi bulunup içindeki marifet incisi ele geçirilemez, yani bu dört kapı fkrin, ruhun yükseliş yollarında birer merhaledir. Konak, durak yerleridir. İlk önce şeriatın açık hükümleri, emirleri, yasakları öğrenilmeli onlara tamamile ayak uydurulmalıdır. İkinci merhale olan tarikatta şeriatin içyüzüne, özüne göz atılır, sonra üçüncü konak yerinde Tanrı ve kâinat hakkında daha esaslı ve doğru fikirler, bilgilere denilir ve ancak ondan sonradır ki marifet kapısın-

dan içeriye girmek, yani visale ermek, Tanrıya kavuşmak imkânı elde edilir. İnsanlığın gayesi, hedefi de budur. Bu mertebeye ulaşanlara (Arif) derler, bunlar marifet makamına yükselince artık Kâinatta Tanrıdan başka bir varlık görmezler, her şeyi Tanrının bir başka tecellisi sayarlar. Böyle olunca da ellerinden, dillerinden bellerinden her hangi bir fenalık, kötülük çıkması ihtimali kalmaz, böyleleri insanlık sıfatını, vasfını kazanmış, hak etmiş olurlar. Vasfi-i Melâmi, şu :

Ben Dost ilini gördüm yabana gidermiyim
Ehli basiret oldum, körlüğü yidermiyim
Henüz arif olmayan insan mıdır âlemde
Ko ben insanım desin ya ben acep der miyim

Beyitleriyle bu noktaya işaret ediyor. Onun (Dost ili) dediği (mârifet) makamıdır.

Bir de Şebüsterli Mahmudun (Gülşeniraz) adlı meşhur kitabından şu güzel satırları birlikte okuyalım :

Tam ve Kâmil insan o adama derler ki Sultan iken kulluk eder. Yolları aştıktan, makamına eriştikten sonra Tanrı, onun başına halifelik tacını koyar.

Yok oldukta nsonra tekrar başladığı yere döner. Şeriatı kendisine iç elbisesi yapar, onunla süslenir.

(Hakikat) ise onun zatına duraktır. Artık o küfür ile imanı zatında cemeder.

Güzel huylarla huylanır, bilgi ile, temizlikle, arılıkla tanınır. Badem ham iken kabuğunu kırarsanız bozulur gider. Fakat oldu mu, kabuğunu kırar, içini çıkarırsan bozulmaz. Elbette kabuksuz daha iyidir.

(Şeriat) kabuktur, (hakikat) iç. Bu ikisinin arası da tarikattir.

Yolcu da yolda şeriata riayet etmezse bozulur. Fakat erişti, oldu mu kabuksuz daha alâdır, daha güzeldir. Kişi hakikate erişti mi oldu demektir, artık onun kabuğu yarılır, kırılır, varlığı bu âlemde karar edemez. Bu âlemden çıkar gider, bir daha geri gelmez.)

Bu dört kapı (Eflâtun) da da vardır. Ona göre mahlûk ve fâni olmıyan yani kendiliğinden ve kendisile var olan, artmıyan, eksilmeyen, değişmeyen, zamana, mekâna, şu veya bu şarta bağlı bulunmayan (mutlak güzellik) e bu âlemin güzelliklerini sevmekle gidilebilir. Evvelâ tek bir güzel vücudu, bir cismi, sonra ikisini, sonra bütün diğerlerini, daha sonra da güzel meşgaleleri, bilgileri sevmek gerektir. Ancak bu suretle o (mutlak güzellik) e yükselmek, kavuşmak mümkün olur.

Bektaşilerin gözünde bir insan şeriat kapısında (Bel oğlu) dur. Yani bir baba ve anaının evlâdı, malıdır. O, bu mertebede yalnız kendini düşünür, kendi şahsî düşünceleri, arzuları, menfaatleri peşinde koşar, Tarikat kapısında (Yol oğlu) olur. Yani kendi benliğinden bir miktar fedakârlıkta bulunarak bir mefkûreye, bir zümreye bağlanır. Burada da gereken terbiye ve irşadı aldıktan sonra hakikat kapısının tokmağını vurur, (İl oğlu) olur, yani cemiyete devredilir. Bundan sonra ailenin de, zümrenin de malı değildir. Cemiyet için düşünür, onun için yaşar, çalışır. Bu makamda da gerektiği kadar duraklayan, erenlerin sohbetlerinden faydalanan can (marifet) kapısının eşiğinden içeriye ayak atar. Artık atam gök, anam yerdir der, benliğinden büsbütün sıyrılır, çıkar, iyiliği, kötülüğü, kahrı, lûtfu bir görür. Hiç bir hâdise karşısında acı ve sevinç duymaz, her şeyi (Eyvallah) la karşılar, hâsılı varlık denizine dalarak kaybolur, gider.

Bakınız mısrî denilen Malatyalı (Niyazi), (marifet)

mertebesine erişmiş olanların duygularını, hallerini şu nazmında ne güzel anlatıyor :

Zatı hakta mahremi irfan olan anlar bizi
İlmi sırda bahri bipayan olan anlar bizi
Bu fena gülzarına bülbül olanlar anlamaz
Vechi baki hüsnüne hayran olan anlar bizi
Dünye vü ukbayı tamir eylemekten geçmişiz
Her taraftan yıkılıp viran olan anlar bizi
Biz şol aptalız bıraktık eğnimizden şalımız
Varlığından soyunup uryan olan anlar bizi
Kahru lûtfu şey'i vahit bilmiyen çekti azap
Ol azaptan kurtulup sultan olan anlar bizi
Zahidâ ayık dururken anlamazsın sen bizi
Cür'ai safi içip mestan olan anlar bizi
Arifin her bir sözünü duymağa insan gerek
Bu cihanda sanmanız hayvan olan anlar bizi
Ey Niyazi katramız deryaya saldık biz bugün
Katra nice anlasın umman olan anlar bizi

Fakat bütün tarikatlere girenlerin çokları bu kapılarda, konak yerlerinde bir dakika bile eğlenmezler, onları, yalnız şeyhin huzuruna giderken (Destur ya ehli şeriat, destur ya ehli tarikat, destur ya ehli hakikat) diye sadece selâmladıktan sonra marifet kapısından içeriye dalarlar, daha doğrusu kendilerine şeyhlik süsü veren derbederler tarafından fırtatılırlardı. Böyle olunca da mutlak güzelliğe, Rahmana kavuşayım derken kendilerini şeytanın kucağında bulurlardı. Onun kolları arasından bir daha kurtulup kaçamazlar, aldatan, saptıran telkinlerine körükörüne uyarak ürkmeden, gözlerini kırpmadan, her fenalığı, kötülüğü, her türlü günahı işliyebilecek bir hale gelirlerdi.

Bizim Anadoluda Kızılbaş denilen yurtdaşlar arasında yaşamakta olan dörtlü inancın bu arzettiğim akidelerle uzaktan yakından hiçbir ilgisi, münasebeti yoktur. Onların dört kapısının ne manâları ifade ettiğini aşağıdaki yazımızda inceleyeceğiz.

İL DEVLETİ DEVRİNDE TÜRKLER, TABİÎ KUVVETLERE TAPARLARDI

Türklerin geçmişini aydınlatmak uğrunda ömür tüketen şarklı, garplı pek çok bilginler vardır. Bunların bu yolda yaptıkları araştırmaların sonuçlarına göre (Küçük il) denilen ilk Türk göçebe devleti dört aşiretin birleşmesinden, bir idare altında toplanmasından meydana gelmiştir. Bu aşiretlerden her biri bir cihette yani biri şimalde, diğeri doğuda, üçüncüsü cenuta, dördüncüsü batıda bulunurdu. O zamanlarda Türklerin dini de (Şamanlık) idi. Yani tabiî kuvvetlere tapılırdı. Bu dinin akidelerine göre dünyanın dört ciheti semanın yani Büyük Tanrı (Ogan) ın dört oğlu tarafından idare edilirdi. Şimal, bu dört Tanrıdan (Karahan) in, doğu (Gökhan) in, cenup (Kızılhan) ın, batı da (Akhan) ın hükümleri altında bulunuyordu. Bu Tanrıların adları gösteriyor ki her cihetin ayrı renkleri de vardı. Anadoluda yerleşen Oğuz boylarının bu kıt'anın dört tarafında bulunan denizlere bu eski inanca uyarak ad taktıkları anlaşılıyor. Dört cihetten her birinin hayvanlardan ve unsurlardan da birer timsalleri vardı. Şimalinkiler domuz, su, şarkın koyun, ağaç, cenubun horoz, ateş, batının köpek demir idi. Bu renklerle hayvanlar ve unsurlar da dört tanrı gibi mukaddes tutulurdu. Bugün bile yurdumuzun ayırtılı yerlerinde bazı ağaçlar mübarek sayılır, kesilmez, yakılmaz. Bazı hayvanlar da avlanmaz, yenmez. Şu halde Şamanlığın bu eski inançları hâlâ aramızda yaşıyor demektir.

İşte Anadolu Alevilerinin dört kapısı, bu dört Tanrıdan daha doğrusu onlar tarafından temsil edilen ve ilk Türk devletini kuran dört (Boy) dan, aşiretten başka bir şey değildir. Kızılbaş meydanları da o aşiretlerin halk meclisleridir. Meydana girenler dört cihetî selâmlamakla o cihetlerde bulunan Tanrılara saygı göstermiş oluyorlar. Gördüğümüz (Eş meydanı) da Kızılbaşlığa değil, tâbiiyete kabul törenidir. Çünkü kızılbaş sayılabilmek için mutlaka Kızılbaş bir baba ve anadan dünyaya gelmiş bulunmak şarttır. Bu vasıf âyinlerle, törenlerle kazanılamaz. Alevi zümreleri (İl devleti) denilen ilk Türk göçebe devletini kanunlarile, nizamları, örflerile, meclislerile Osmanlı İmparatorluğu yıkılıncaya kadar yaşatmışlardı. Her Alevi köyü müstakil bir hükûmet halinde idi. Yani Osmanlı hükûmeti içinde binlerce hükûmet bulunuyordu. Bu hükûmetlerin tek maddeli bir ana yasaları vardı : Eline, diline, beline hâkim olmak.

Başlıca yasakları da şunlardı :

1 — Birden fazla kadınla evlenmek, Bir Kızılbaş karısı ölmedikçe veya meydan kararile boş sayılmadıkça başka bir kadınla evlenemezdi.

2 — Meydandan karar almadıkça boşanmak ve boşamak.

3 — Zina. Gâyri meşru münasebette bulundukları sabit olanlar hakkında meydanca kendi koca ve karılarından ayrılma kararı verilir. Böyleleri birbirlerile evlenmeğe mahkûm edilirdi. Fakat artık meydanlara, toplantılara giremezler, köylerinden de sürgün edilirlerdi. Kızılbaş olmayan bir erkekle temas eden bir kadının bu hareketi çok büyük bir günâh sayılır. Hükûmetin duymıyacağına kanaat getirilirse yok edilirdi.

Bu cezanın ağırlığı milliyetlerinin bozulması korkusundan Türklüklerinin saflığını korumak düşüncesinden ileri geliyordu.

4 — Adam öldürmek, hırsızlık.

Katiller derhal öldürülür, mümkün olmazsa hükûmete ihbar ve teslim olunurdu. Hırsızlar, çaldıkları ödettirildikten sonra az çok kısa veya uzun bir zaman için sürgün cezasına uğrarlardı. Bu hareketleri yedi defa tekerrür ederse bıyık ve sakalları kırpılarak bir daha dönmemek üzere köyden koğulurlardı.

5 — Yalan söylemek.

6 — Sırrı ifşa etmek, yani meydanda gördüklerini, dedenin gizli tutulmasını emrettiği şeyleri Kızılbaş olmıyanlar yanında açıklamak.

7 — Dört yılda bir baş okutmamak.

İlk defa meydan görerek nasip alanlar dört yılda bir bu hareketi tekrar etmek zorunda idiler. Bunu ihmal edenler zümreye bağlılığını çözmüş veya gevşetmiş sayılırlar, meydanlara kabul edilmezlerdi.

8 — Pir ve ocak hakkını ödememek.

Her Kızılbaş yılda bir defa vergi vermek zorunda idi. Bu paranın bir miktarı dedeye ve gözcü dedeye verilir, geri kalanı orta masraflarına, karşılık tutulurdu.

9 — Kızılbaş olmıyanlarla evlenmek.

Bu yasak da Kızılbaşların diğer milletler arasında kaynayıp kaybolmalarına meydan vermemek maksadile konulmuştu. İşte dedeler çelebi adına bu hükûmetlerde reislik yaparlar, aynı zamanda büyük Tanrı (Ogan) ı da temsil ederlerdi. Gözcü dedelerin vazifesi de Kanunların

yürürlüğünü, yasaklara riayet edilmesini sağlamaktı. Bunlara aykırı hareketleri görülenleri meydana yani halk mahkemesi huzuruna çıkarırlar, suçlarının mahiyetlerine göre cezalandırılmalarını isterlerdi. Bir de rüşde eren gençlerin eş meydanına girerek nasip almalarını sağlarlardı. Gördüğümüz gibi dedeler bu gençlere ilkönce ana yasayı okur, onun hükümlerini kabul ettiklerine dair kendilerinden söz, ikrar alırlardı. Sonra da meydanda hazır bulunanların reyleri muvafakatlerile nasip verir, yani onları İl devletinin tâbiîyetine kabul ederdi. Alaca değneği öptürmek, onun altından geçirmek suretile de bu törene dinî, kudsî bir mahiyet verilmiş olurdu. Bu alaca değnek, Oğuzların sağ ve sol kollarını teşkil eden (Bozok) larla (Üçok) ların (ok) larından başka bir şey değildir. Onun üç boğmağı da evvelki yazıların birinde anlattığımız (Gün han, Od han, Gök han) adlı tanrılara işarettir. Bu üç boğmak öpülmekle o tanrılar takdis ve tazim edilmiş oluyor.

Görülüyor ki Kızılbaşlık bir mezhep, bir tarikat değildir. Tabiatile onun diğer tarikatlerde olduğu gibi âyinleri de yoktu. Şimdi bu zümreyi hükûmet içinde başka müstakil bir hükûmet yaşatmağa eski bir dinin akide ve âdetlerini muhafazaya zorlayan sebepleri araştırmağa sıra geldi.

Bu sebeplerden biri Anadolu Türklerinin Osman oğullarını meşru hükümdar olarak tanımamalarıdır. Bir yazımızda vaktile büyük bir ihtilâle başbuğluk etmiş olan Ankaralı Kalender Mehmedin, Osman oğullarına (Mütegallibe) dediğini söylemiştik. Kalender oğlu bu kelimeyi kullanmakla onların gasıp olduklarını belirtmek istiyordu. Ona bu kanaati veren de Oğuz menkıbesi idi. Bu menkıbeye göre (Oğuz Han) ölmeden biraz evvel altı oğlunu

yanına çağırmış, adları (Gün Han, Ay Han, Yıldız Han) olan büyüklerini batı tarafına (Gök Han, Dağ Han, Deniz Han) adlarını taşıyan küçüklerini de doğu tarafına yollamış ve hepsine de ne bulursanız bana getiriniz demiş. Büyükler bir altın yay, küçükler de üç altın ok bulup getirmişler. Bunun üzerine Oğuz Han, büyük oğullarına, siz yayı buldunuz, oku atan yaydır, şu halde hakanlık size ve çocuklarınıza aittir. Siz Türkün sağ kolunu teşkil edeceksiniz, size (Bozok) lar diyecekler demiş. Küçük oğullarına da, siz okları buldunuz. Ok yaya tâbidir. Bundan ötürü siz ve sizin nesliniz de sol kolu, üç okları teşkil edeceksiniz ve daima büyük kardeşlerinizin emirlerine tâbi olacaksınız, onlardan emir, sizden vezir.. diye vasiyette bulunmuş.

Osmanlı hanedanını kuran (Kara Osman) ın nesebi ise dördüncü göbekte Oğuz Hanın küçük oğullarından (Gök han) a bağlanmaktadır. (Osman Bey) de bu hakikati gizlememiştir : Bir gün (Tursun Fakih) yanına gelerek cuma namazı kılınması ve hutbe okunması için Konyadaki Selçuklu Sultanından izin almak gerekeceğini söyleyince öfkelenmiş ve (Ben kimsenin hükmü altında değilim, kendi başıma sultanım, ne efendim var ne de sultanım, benim iznim yeter) demiş ve şu iki beyti söylemiştir :

Anun nesli Selçuka irerse
Benim aslım dahi Gök Alpa çıkar
Gök Alpı bilmeyen bilmez
Bilen selçuka nisbet kılmaz.

Osman oğulları sağ kola mensup bulunan Kayı boyundan değil, (Kaya Alp) sülâlesindendir.

İşte bu sebepledir ki onlara karşı vukubulan ayaklanmaların en büyükleri hep (Bozok) havalisinde çıkmış ve ihtilâlciler en çok Bozoklardan olan boylar arasında kendilerine taraftar ve kuvvet bulmuşlardır.

BİZ İLİKLERİMİZE KADAR DEMOKRAT BİR MİLLETİZ

Biz ezeldenberi demokrat, hem de iliklerine kadar demokrat bir milletiz. Aşiretler, boylar halinde yaşadığımız zamanlarda, kurduğumuz ilk devletlerde; idare şekli hep demokrasi idi. Her boyun bir halk meclisi vardı. Her fert, bu meclisin tabiî azası idi. Aşiret reisleri, boy beyleri, hanlar, yani devlet reisleri bu meclisler tarafından seçilirdi. Bunlardan işlerinde başarı göstermiyenler yine halk meclislerinin kararile yerlerinden atılırdı. (İl mi yaman, bey mi yaman) sözünden de anlaşıldığı gibi bütün kudret, salâhiyet meclislerde idi. Beyler, hanlar onların kararlarını yerine getirmek vazifesini yüklenmiş kimselerdi. Bunlar daima halk arasında yaşarlar, halkın dertleri, ıstırapları, arzu ve ihtiyaçları, düşünceleri hakkında doğrudan doğruya bilgi edinirler, ilgi gösterirlerdi.

Onların şahsî servetleri yoktu. Neleri varsa hepsi devletin, milletin malı sayılırdı. Sık sık (şölen) denilen umumî davetler yaparlardı. Bu davetlere ayırtsız herkes giderdi. Açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir, fakirlerin borçları ödenirdi. Davetin sonunda han, karısının, hatunun kolundan tutarak meydana çıkar, davetlilere, bundan başka neyim varsa hepsi sizindir, der, varını, yoğunu yağmalattırırdı.

Bu hal de gösteriyor ki beyler, hanlar; servetlerinin, mallarının, sürülerinin sadece birer bekçisi idiler. Hiç kimseye karşı kötülük yapmazlar, garaz, düşmanlık bes-

liyemezlerdi. Çünkü bulundukları mevkie, makama halkın seçimi, iradesile ve yalnız onun hayrını, faydasını, kollamak, dirliğini düzenini korumak için getirilmiş, oturtulmuş olduklarını pek iyi bilirlerdi. Bu yolda yürüdükleri müddetçe de millet onları candan sever,' sayar, başının üstünde taşırdı. Onlara, çocukları arasında her bakımdan eşitliği sağlamak ve korumak hususunda pek titiz davranan şefkatli bir baba gözile bakardı. Hasılı idare edenlerle idare olunanlar arasında çatlaksız karşılıklı bir güven hüküm sürerdi. Böyle olduğu için de bir taraf diğerine karşı vehme kapılmaz, ondan çekinmezdi.

İşte biz uzun yüzyıllar boyunca böyle yaşadık, böyle idare olunduk. Sırf dışardan gelecek saldırılara, tehlikelere karşı yurdu, milleti korumak, içeride barışı, emniyeti, dirliği düzeni, umumî menfaatleri sağlamak maksadiyle devletler kurduk ve yalnız bu maksat uğruna şahsî ve ailevi hürriyet ve istiklâlimizden fedakârlıklarda bulunmağa rıza gösterdik.

Bundan ötürüdür ki âmme hizmetlerini görmek, yürütmek işine seçip ayırdığımız kimselerden, şahsî menfaat düşüncelerinden, mevki hırsından, gururundan, kinden, düşmanlıktan uzak kalmalarını; tahakküme, zulme, haksızlığa kalkışmamalarını, ellerine emanet ettiğimiz devlet, hükûmet nüfuzunu şunu bunun meşru olmayan istifadelerini temine âlet yapmamalarını isterdik. Hanler, beyler, memurlar; o hakikatleri tanıdıkları, bu isteklerimize ayak uydurdukları müddetçe de devlet sağlamlığını muhafaza eder, millet huzur ve emniyet içinde yaşardı.

Osmanlı devletinin kuruluş devresinde de işler bu yolda yürümüştü. Osman, Orhan, Murat beyler bu millî an'anelere, geleneklere, âdetlere uygun hareket etmişlerdi. Kuvvet ve kudretlerinin, şeref ve itibarlarının millet-

ten geldiğine inanıyorlar, her işte ona danışmağı, onun fikir ve düşüncelerini hesaba katmağı ihmal etmiyorlardı. Onların bu hal ve hareketlerinin Osmanlı devletinin inanılmayacak, tarihçileri şaşırtacak kadar kısa bir zamanda gelişip genişlemesi sebepleri arasında çok esaslı bir yeri vardır.

Fakat birbirini takip eden büyük başarıları, kendisine sultan unvanının verilmesi Beyazıt beyi gurura düşürdü. O artık kimseyi dinlemez, herkesi küçük görür olmuştu. Bu yüzden de felâkete uğradı. Timur istilâsı, şehzadelerin on yıl süren post kavgaları memleketi de yaktı, yıktı, herşeyi altüst etti, değiştirdi. Nihayet ikinci Murattan sonra hükümdarların gözlerine gururdan, azamet ve ceberuttan, dalkavukluktan, yaltaklıktan, riya ve yalancılıktan örülmüş bir perde inmeğe başladı.

Kanunî Süleymandan sonra bu perde büsbütün kalınlaştı. Artık onlar doğruyu, hakikati, halk arasında olup bitenleri göremez olmuşlardı. Doğru ve haklı sözlere, zulümler; haksızlıklar, idarî iktisadî kötülükler yüzünden yükselen feryatlara, şikâyet âvazelerine de kulaklarını tıkamışlardı.

Tabiatile milletle hükûmetin arasında derin uçurumlar açılmıştı. Karşılıklı güven parçalanıp dağılmış, yerini emniyetsizlik almıştı. Hükümdarlar milletten korkar, çekinir olmuşlardı. Millet de onlardan nefret ediyordu. Bu acıklı hallerin; yurdun ve milletin başına sağnak halinde felâketler, musibetler yağmasına sebep olduğunu biliyoruz.

Bu yazıların iikncisinde bahsedilmiş olan ve Millî Savaş sonuna kadar tam beş yüz yıl sürmüş bulunan Anadolu şahlanmalarının, ayaklanmalarının, büyük ihtilâllerin sebepleri de bu hallerdir. Osmanlı devri tarihçilerinin id-

dia ettikleri gibi şekavet, çapulculuk, soygunculuk, zındıklık, rafızılık, kızılbaşlık değildir. Türkler anarşiyi, kargaşalığı değil, huzur ve sükûn içinde yaşamağı, çalışmağı severler. İsterler.. Tarihlerinin her devrinde yurtları içinde, hattâ bütün dünyada barışın, emniyetin, dirlik düzenlik, hak ve adaletin hüküm sürmesini istemişler, bunu sağlamak için uğraşıp durmuşlardır. Bu iddianın en büyük delili onların ilk kurdukları devletin adıdır (İl) in bir manâsı da (barış) tır. Şu halde (İl devleti) sulh devleti demektir. Gördüğümüz gibi İl devleti dört tanrılı bir dine dayanıyordu. Bu da gösteriyor ki Türkler barışa kutsî bir mahiyet de vermişlerdi.

İskenderin, Romalılarınkini gölgede bırakacak muazzam imparatorluklar, yer yer parlak medeniyetler kurmuş ve yaşatmış olan insanların dimağları, ruhları her telkini, her söylenileni, kendi hayat ve ahlâk düsturlarile uyuşmaları ihtimal dışında bulunan hurafeleri, karmakarışık ve esrarlı akideleri, âyinleri hemen kapip muhafaza edecek doldurulmamış boş bir gramofon plâğı, üzerine herşey yazılabilen bir yazar bozar tahtası olamazdı. Alevilik, Bâtınilik, Hurufîlik gibi akideler de o dimağlarda, kalblerde oturup hüküm sürecek yer bulamazlardı.

Aziz okuyucularım, İşte Anadoludaki Alevî denilen zümrenin Osmanlı devletini, hükûmetlerini tanımamalarının, kendi aralarında meclisleri, kanunları, örfleri, âdetlerile (İl devletini) yaşatmalarının ikinci mühim sebebi de mezhep ihtilâfları değildir : Osmanoğullarının millî geleneklere, Türkün en eski çağlardanberi alışmış, kaynaşmış bulunduğu demokrasiye, halk idaresine aykırı hareket etmiş olmalarıdır. Devlet babalığını bırakıp müstebit sultanlar şeklinde milletin başına belâ kesilmiş bulunmalarıdır.

Üçüncü sebep bundan sonraki yazımıza mevzu teşkil edecektir.

TAASSUP

Biz Türkler, şu veya bu hayvanı, ağacı, nebatı (ungun) edinmek yani mukaddes, mubarek tanımak demek olan (Totem) cilikten başlıyarak, ruhlara, tabiata tapmak dinlerinden geçtikten sonra bundan evvelki bahislerden birinde sözü geçen (Şamanlık) dininde uzun zaman kaldık. Sonra batıya doğru yürürken ve işgal ettiğimiz ülkelerde yolumuza, karşımıza çıkan daha pek çok dinlere girdik, çıktık, sonunda dinlerin en mükemmeli olan ve temel inancı Tanrının birliğine, Hazreti Muhammedin onun elçisi olduğuna inanmaktan ibaret bulunan müslümanlıkta karar kıldık. Artık onu bırakmadık. Çünkü bu din, sadeliği, tabiîliği bakımından Türklerin dünyayı her gün olduğu gibi gören bu tabiat çocuklarının ruhlarına uygun düşmüştü. Ona kalblerinin bütün samimiliği ile bağlanmışlar, pek çok seçkin ve dâhi evlâtlarının vücude getirdikleri ölmez eserlerle yeni ve taze bir hayat ve kuvvet vermişlerdi.

Bir garblı bilginin dediği gibi Türkler, Cenabı Muhammedin eshabına hayat veren, şevk ve heyecandan daha ziyade ateşli bir şevk ve heyecanla işe girişmişler, (din) in, hem de hiç bir söz götürmez bir ehli sünnetlikle bahadır ve karşılarında durulmaz kahramanları olmuşlardı.

Biz bu dinlerin hiç birinde taassuba düşmedik. Dini bir vicdan işi bildik. Herkesin, tanıdığı, taptığı Tanrıya ulaştıracağını sandığı yolu seçmekte hür ve serbest kal-

ması gerekeceği kanaatini taşıdık. Kendi dinimizden başka din tutanlara karşı düşmanlık gütmedik. Onları dininizi bırakınız, bizim dinimize giriniz diye hiç bir vakit zorlamadık. Bu iddia delillerle isbata muhtaç olmıyacak kadar açık ve herkesin gözünün önünde duran bir gerçektir. Uzun yüz yıllar idaremiz altında kalan ve bugün yaşamakta olan pek çok milletler, çeşitli dinlerini muhafaza etmişler, onların hükümlerini, emirlerini yerine getirmekten alıkonulmamışlardır. Din bahsinde hiç bir türlü yasağa uğramamışlardır. Tersine olarak bu hususta bizden daima yardım görmüşlerdir. Daha dün denecek kadar kısa bir zaman önce Balkanlarda mezhep anlaşmazlıkları yüzünden birbirlerini yiyen Bulgarlar, Sırplar, Ulahlar, Yunanlılar arasında barış aracılığı yapmış, parasını kendi kesemizden harcıyarak onlara kiliseler yaptırmıştık.

Bu öyle olduğu halde ne yazık ki biz kendimiz, tarihimizin son dörtyüz yıllık devri içinde gelip geçmiş padişahların, hükûmetlerin bazen sahici, çok defa sahte, yalancı taassubları yüzünden sonsuz ıstıraplar, cefalar çektik. Dayanılmaz acılar gördük. En kötüsü, fena idareler, haksızlıklar, zulümler yüzünden uğradığımız maddî zararlar yetmiyormuş gibi manevî huzurumuzu ve birliğimizi de kaybettik.

Eski büyük Türk Hakanları bütün dinler karşısında mutlak bir tarafsızlık güderlerdi. Milletin vicdan hürriyetine el uzatmazlar, onu, şu veya bu dini, şu veya bu mezhebi kabul edeceksin diye zorlamazlardı. Selçuk Sultanlarile, iHndistanda büyük Türk İmparatorluğunu kurmuş olan (Baber) ve (Ekber) şahlar ve ikinci Beyazıda kadar Osmanlı Padişahları bu geleneğe ayak uydurmuşlardı. Fakat İkinci Beyazıt, İstanbulda, Cihangirdeki evinin damından yıldızların hareketlerini inceliyor diye Tokatlı büyük

bilgin ve riyaziyeci (Mevlâna Lürfi) yi dinsizlik, zındıklıkla suçlandırarak idam ettikten sonra, işlerin rengi, gidişi birden değişmişti. Vicdan, düşünce serbestliği yok edilmek, dimağlara kilit vurulmak yoluna girilmişti.

Yavuz Selim Halife unvanını alınca da müslümanlık Cengiz yasasına, Millî geleneklere aykırı olarak devletin resmî dini olmuştu. Yani din ile devlet birleşmiş ve bu birleşmenin tabiî neticesi olarak resmî taassub da başlamıştı. Daha sonraları Padişahlar millet babalığını temelli bir köşeye atıp müstebit, zalim sultanlar haline girince de milletle araları açılmıştı. Haksızlıklar, kötülükler yüzünden yer yer ve zaman zaman ayaklanan milletten korkar, çekinir olmuşlardı. Onu daima baskı altında tutmak, ezmke için de dini âlet olarak kullanmak yolunu tutmuşlardı. Din adamlarının dini değil kendi çıkarlarını düşünen cahil ve yobaz kısmı da bu yolda onlarla ittifak etmişlerdi. Bu yobazlara göre Padişahlar yer yüzünde Tanrının gölgesi idiler. Daima Tanrıdan ilham alırlardı. Şu halde kendilerine karşı koymak, emirlerine uygun hareket etmemek en büyük günah ve cinayet sayılmak ve ona göre cezalandırılmak gerekirdi. Padişahlar sıkıya geldiler, kendilerinden hak ve adalet istemek cesaretini gösterenlerden kurtulmak istediler mi hemen müttefiklerine baş vururlar, onlar da kaleme kâğıda sarılarak fetvalar düzerlerdi. Bu fetvalar üzerine de yüzlerce, bilerce masumun başları uçurulurdu. Yobazların kendilerine gelince, onlar Nebilerin varisleri idiler. Bu itibarla din namına söz söylemeğe yalnız kendileri yetkili bulunuyorlardı. Devletin resmî ve fertlerin hususî bütün işlerinde onların fikirleri, düşünceleri sorulup alınmalı, bu fikirlere ayak uydurulmalıydı.

Büyük Veli Mevlana Abdurrahman Cami, (Nefehat) ında derki :

«Zahir uleması üç taifedir : Müftüler, vaizler, kadılar.

Müftüler de iki taifedir : Birinci taifeden olanlar Allahtan korkarlar. İşlerini bilgilerine uydururlar. Fetvalarını takvalariyle bezerler. Bilgiyi ruhanî mertebelere yükseltmek, manevî kurtuluşa ermek için tahsil ederler ve yayarlar. Gözlerini dünya malına ve mevkilerine çevirmezler.

İkinci taifeden olanların (Hak) tan korkuları yoktur. Bilgi edinmek ve yaymaktan maksatları ahiret sevabı kazanmak ve Tanrıya yaklaşmak değildir, mal ve mevki sahibi olmak, halkı başlarına toplamaktır. İğri yola giderler takva ehli bilginlere haset, iftira ve eza ederler, (Hak) ka itaat etmezler. Lâf ebeliğiyle batılı hak suretinde gösterirler.

Vaizler de iki türlüdür : Bunlardan bir taife, bir nice manâsız ve uydurma sözler ezberlemişlerdir ki onlarda din bilgisinden bir eser bile yoktur. Bu gibiler başlarına adam toplamak, servet yığmak, mevki ele geçirmek, şöhret kazanmak için alemde dolaşır dururlar. Padişahların, devlet, hükûmet adamlarının, nüfuzlu kişilerin meddahlığını yaparlar. Kâh halka hoş gelir sözler söylerler, kâh onu dalâlete düşürürler, doğru yoldan sapıtırlar. Kâh olur ki dünyayı halka zindan ederler, taki onlar terkedip kendileri alalar. Kâh her işte, her sözde dine aykırılık bularak ahiret azabı emrinde mübalâğa ederler. Taki halkı ye'se, hayrete düşürürler. Bazan da her harekete izin verirler, her şeyi helâl gösterirler. Ruhsat kapılarını ardına kadar açarlar. Böylelikle insanların kalplerinden Allah korkusunu kaldırırlar. Uydurma hadisler naklederek fitneler ve taassuplar gösterirler. Müslümanları taassuba

teşvik ederler, azdırmağa çalışırlar. Cehennemin ateşini alevlendiren bunlardır.»

İşte böyleleri daha Selçuklular devrinde islâm âleminin her tarafından Anadoluya akın etmeye başladılar, köylere, kasabalara yerleşerek (Molla Cami) nin dediği gibi, Türkler arasına fitneler salmaya, taassuplar sokmaya koyuldular.

İslâmiyet kolaylık dini olduğu, zoru yasak ettiği halde bunlar kendi kendilerine Tanrının yasakcıları sıfatını takınarak hemen her gün, her bahane ile Türkün karşısına dikilirler, böyle yapma kâfir olursun, şöyle söyleme dinden çıkarsın, bu şekilde hareket etme cehennemde yanarsın gibi sözlerle onun çalışma kudret ve kabiliyetine inmeler indirmeğe, her isteklerini ağız açmadan yerine getirsin diye milleti, gevşekliğe, miskinliğe sürüklemeğe çalışırlardı. Bunların başka memleketlerden gelmiş olanları, başka milletlere mensup bulunanları da din ve mezhep hükümleri, gerekleri diye bize köhnemiş, bozulmuş inançları, ruhumuza uygun olmıyan yabancı âdetleri, kanunları, yutturmağa, yani millî ruhumuzu, benliğimizi, parçalamağa çabalarlardı.

İşte Anadolu Kızılbaşları bütün bu rezaletlere, kepazeliklere dayanamayıp isyan eden Türklerdir. Onlar Padişahların ve yobazların takiplerine uğramamak, kanlı kılıçlarından, uydurma fetvalarından korunmak için gizli toplantılar yapmak zorunda kalmışlar ve bu toplantılarda, gördüğümüz gibi millî inançları, gelenekleri, örf ve âdetleri, yasaları yaşatmışlardır.

MANÂLI BİR OYUN

1932 yılı bahar aylarından birinde idi. Çorumda ikinci defa olarak Vali bulunuyordum. İskilip Kazasına bağlı Bayat köyü halkı içme sularını demir borular içine almışlar ve suyu bir törenle akıtmağa karar vermişler. Beni de bu törene okudular. Vilâyet erkânını da birlikte götürmemi istediler. Gittik.

Suyun akıtıldığı günün akşamı kadın erkek, çoluk çocuk bütün Bayatlılar ve civar köylerden okunanlar, yer yer meşaleler dikilmiş geniş bir alanda toplanmışlardı. Sayıları üç binden artıktı. Davulların gümbürtüsü, zurnaların keskin sesleri ortalığı inletiyor, gidip karşıki dağların yamaçlarında, dereler içinde kayboluyordu. Köylüler kâh birer ikişer meydana çıkarak millî oyunlar oynuyorlar, kâh kırkı ellisi bir halka olarak ve davulları da ortalarına alarak halay çeviriyorlardı.

Bir aralık köyün muhtarı yanıma sokularak :

— Müsaade ederseniz bir oyun gösterecekler, dedi.

— O oyunu göstermeleri için müsaade almağı neden gerekli boldun? diye sordum.

— Efendim üç kişi hoca kılığında ortaya çıkacaklar da..

Dedi, muvafakatimi alınca da çekilip gitti. On dakika sonra eski bir cübbe giymiş, başına geçirdiği yağlı fesin üstüne bir yatak çarşafını sarık biçiminde dolamış, beyaz

yünden sakal bıyık takınmış biri halkayı yararak değneğini kaka kaka meydana geldi.

Arkasında, birer pamuklu, uzunca hırka giyinmiş, başlarına daha küçük ölçüde sarık sarınmış on dörder, on beşer yaşında iki çömez yürüyordu, meydanın ortasına varınca durdular. Hemen onların ardından da dört kişi bir tabut getirdiler, ortaya koydular.

Davullar, zurnalar ve herkes susmuştu. Koca sarıklı ihtiyar gür bir sesle seyircilere karşı :

— Ey cemaat, bizim köyün mütegallibesi (Hak yiyen) ağanın sizlere ömür, Tanrıya çok şükür canı cehenneme gitti. Şimdi onun cenaze namazını kılacağız, daha doğrusu bir daha hortlamaması için Tanrıya yalvaracağız.

Dedi, sonra çömezlerine :

— Bu heriften kurtulduğumuza şükranelik olarak ilk önce sizinle iki rikat namaz kılalım deyip onlara namazın nasıl kılınacağını öğretti, kendi hareketlerini olduğu gibi tekrarlamalarını tenbih etti. Birini sağına, diğerini soluna aldı, namaza durdular. Fakat Hoca, çömezlerin geri baktıklarını, konuştuklarını görünce ellerini çözdü, namazda sağa, sola bakılmaz, konuşulmaz, diyerek ikisine de birer tokat attı. Tekrar durdu. Biraz sonra rüküa vardı. Çömezler dimdik duruyorlardı. Sağ ayağı ile sağındakini sol ayağı ile de solundakini tekmeledi. Onlar aldırış etmeyince de doğruldu, kulaklarından tutup rükû vaziyeti aldırdı, kendisi de tekrar rüküa vardı.

Bu sırada yanımdaki vilâyet erkânından biri kulağıma eğilerek fısıldadı :

— Efendim bu oyunu menetseniz.

— Neden?.

— Köylülerin taassubuna dokunması ve bir hadise çıkması ihtimalini düşünüyorum da..

— Azizim, o korktuğun taassup yalnız senin kafanın içindedir, merak etme, birşey olmaz, dedim.

Gerçekte biz böyle konuşurken köylüler, beş on batarya topun salvo ateşini andıran görültülü kahkahalar atmağa başlamışlardı. Gülmekten kırılıyorlardı. Yanımdakine :

— Bak taassuplarına dokunmıyor, hoşlarına gidiyor, dedim.

⁂

Aziz okuyucularım, bu binlerce köylünün hepsi de Tanrının birliğine, fahri kâinat olan Hazreti Muhammedin onun gerçek elçisi olduğuna içten, yürekten inanmış olan dindar insanlardı ve kâffesi sünni idi. Din ile, din hükûmleri ile eylenmek, alay etmek maksadının hatırlarından, hayallerinden dahi geçmemekte olduğu muhakkaktı. Onlar, kendi buluşları olan bu oyunla sadece bir taşla iki kuş vurmuş oluyorlardı : Bir defa, dedelerini, kendilerini uzun yüz yıllar din gerekleri diye akla, muhakemeye sığmaz, millî geleneklere, göreneklere uymaz türlü hareketlere, işlere zorlamış, ellerini, ayaklarını sım sıkı bağlamış vicdanlarını, izanlarını, fikirlerini cendereler içinde ezmiş olan Padişahlardan, büyük küçük devlet, hükûmet ve idare adamlarından, yobazlardan cümhuriyet sayesinde kurtulmuşlardı. Şimdi onlardan böylelikle hınç ve öç almış oluyorlardı.

Sonra bu müstebit, zalim ve cahillere yardakçılık ederek, ve yine onlar gibi çok defa dini maşa gibi kullanarak enselerinde boza pişirmiş olan mütegallibelerin de çanlarına ot tıkanmış olduğunu belirtmek istiyorlardı.

İlk zamanlar dini bir silâh gibi kullanan, resmî taassubu kuran hükûmet, gide gide milletin de yakasını korkunç bir taassubun pençesine kaptırdığına inanır olmuştu, onun taassubuna dokunmaktan çekinir, güya bu taassubu okşayarak onu dilediği yola sürüklemek maksadile türlü sahte ve riyalı hareketlerde bulunur, gülünç işler görürdü.

Bu hareketleri, işleri birer birer sayıp döksek ciltler doldurur.

Bu millet, halkın gözüne gireyim diye, söz gelimi, yatsı namazı vaktinde işret, eğlence sofrası başından kalkıp dışarı fırlıyarak sokaklarda, çarşılarda rastladıklarını, kahvelerde bulduklarını sopa ile zorla camilere sürüp götüren, günahkâr kadınları veya garez üzerine öyle oldukları haber verilenleri, tütün, şarap içenleri ateşe aten, korkunç işkencelerle öldüren, karı ile kocanın, baba ile kızının bir arabaya binmelerini, birlikte sokağa çıkmalarını yasak eden nice padişahlar, sadrazamlar, valiler, mutasarrıflar, kaymakamlar görmüştür !.

Daha dün denecek kadar kısa bir zamanda, meşrutiyet devrinde bile taşrada değil, devlet merkezi İstanbulda polis müdürleri kadınların çarşaflarının uzunluğunu, kısalığını, peçelerinin kalınlığını, inceliğini resmî emirlerle tâyin ve tesbite kalkışırlardı.

Halk bu riyalı hareketler, kepazelikler karşısında, onların sandıkları, umdukları gibi hoşnutluk, memnunluk duymak şöyle dursun; sünnisi de, alevisi de için için güler tiksinir, onları yapanlardan nefret ederdi.

İşte aziz okuyucularım. Bayat köyü muhtarının sözü geçen oyun için benden müsaade almağı gerekli bulması halkın hükûmet taassubu, resmî taassup, vilâyet erkânın-

dan olan zatın da oyunu yasak ettirmeğe kalkışması hükûmetin, halkın kafasında, kalbinde yer ettiğini sandığı mefhum taassup karşısında duydukları korkuyu açığa vurmuş oluyordu.

Yüzyıllar boyunca sürüp giden bu hallerin, bu karşılıklı korkuların, anlaşmazlıkların, cumhuriyetin ilânına dek sünni, alevi bütün milleti hükûmetten uzaklaştıran, bu iki varlığı derin uçurumlarla bir birinden ayıran sebepler arasında çok önemli yerleri vardır.

DEDİKODULARIN KAYNAKLARI

Yurddaşlarım arasında, topluluğa ilk katıldıkları gün ellerine, dillerine, bellerine sadık kalacaklarına, yani kimseye fenalık etmiyeceklerine, yalan söylemiyeceklerine, kimsenin ırzına, namusuna kötü gözle bakmıyacaklarına, saldırıda bulunmıyacaklarına and içen ve bu andı her dört yılda bir tekrarlıyan Anadolu Kızılbaşlarının da sünni kardeşleri gibi tertemiz, çok dürüst ve sağlam ahlâklı katıksız türkler olduklarından şüpheye düşmüş olanlar varsa bu kitabı baştan buraya kadar okuduktan sonra vicdanları üzerinde ağır, ezici bir yük teşkil ettiği muhakkak bulunan bu şüpheden kurtulmuş olacaklarını umuyorum.

Yalnız Kızılbaşlar ve onların gizli toplantılarında olup bitenler hakkında ortada dönen söylentilerin, dillerde dolaşan asılsız dedikoduların ne zaman, nereden, nasıl çıktığını, kimler tarafından uydurulup yayıldığını merak edenler, bu cihetleri kendi kendilerine soranlar bulunacağını sanıyorum. Böyleleri, bu kitabın ikinci cildini teşkil edecek olan (yer cenneti) adlı kitabımda bu soruların etraflı ve mufassal cevaplarını bulacaklardır. Burada bu dedikoduların kaynaklarından yalnız biri hakkında kısaca bilgi vermeyi faydalı gördüm :

On altıncı asrın ilk yıllarında iki büyük Türk karşılaşmışlardı : Yavuz Selim Osmanlı tahtına çıkmıştı. Şah İsmail de ondan daha evvel İran saltanatını eline geçirmişti. Biri sünnilerin sünni Padişahı idi. Diğeri şiilerin başına geçmiş alevi bir hükmdar idi. Yavuz Selim şehzadeliğinde Trabzonda vali iken, Şah İsmail ortalığı kasıp

kavuruyor, on dört hükümdarın tahtlarını deviriyor, mülklerini zaptediyordu. Bir aralık Padişah İkinci Beyazıdın ihtiyarlığından, zafından cesaret alarak Osmanlı sınırlarını çiğneyip geçmiş, Sivas, Kayseri önlerine kadar ilerlemişti.

Onun bu hareketleri Trabzon valisini çileden çıkarıyordu.

Yavuz, kazandığı zaferlerle şarhoş olan Şah İsmailin, önüne geçilmezse Osmanlı hanedanı için büyük bir tehlike teşkil edeceğine inanmıştı. Çünkü Anadolu da da İsmaile taraftarlık edenler çoğalmıştı. Osman oğullarına kızanlar, daha yukarılarda anlattığım kötülüklerden, baskılardan tatlı canlarını kurtarmak istiyenler başlarını alıp giderek şaha sığınıyorlardı.

Bundan ötürü babasının yerine geçer geçmez ilk iş olarak bu tehlikeyi ortadan kaldırmaya teşebbüs etti. Kuvvetli bir ordu ile İrana yürümek üzere hazırlığa koyuldu, Şahın memleket içindeki taraftarlarını yok etmek kararını verdi. Bunların yedisinden yetmişine kadar olanlarının isim isim yazılmak suretile defterlerinin yapılması için memleketin her tarafına emirler yollandı, casuslar çıkarıldı. Gelen defterlere genç, yaşlı kırk bin kişi yazılmıştı. Sonra bu defterler vilâyetlere gönderildi ve onlarda yazılı olanların derhal öldürülmeleri emri verildi. Tarih, kılıçtan geçirilen, siyasî maksatlara kurban giden, bu her şeyden habersiz suçsuz zavallıların sayısının kırk bini aştığını söylüyor.

Masumları toptan katletmek, bu korkunç cinayeti haklı göstermek için bir sebep, bir bahane bulmak onları, millete, orduya kabul ettirmek gerekirdi tabii. Bulunan bu bahaneyi Yavuz Selimin Şah İsmaile gönderdiği mektuplardan birinde görüyoruz: Yavuz bu mektubunda Şahı, kadınları orta malı yapmış olmak, mushafı şerifleri kazorat içine atmak, camileri, türbeleri yakıp, yıkmakla suçlan-

durmaktadır. İşte şah tarafını tutuyorlar diye (Kızılbaş) adı da takılan ve merhametsizce öldürülen on binlerce günahsız Türke de ayni hareketler, ayni suçlar isnat olunmuştur. Bu yolda sürekli propagandalar yapılmış, damarlarında ayni kan akan kardeşlerin birbirleri hakkında kötü sanılar, şüpheler beslemelerine meydan verilmiştir.

Aziz okuyucularım, biz Türkler bütün Asyaya, sonra Avrupaya, Afrikaya uzun zamanlar hakim olduk. Çeşitli milletleri idaremiz altında tuttuk. Kendilerile hesapsız savaşlar yaptığımız bu milletlerin bize rahmet okumıyacakları belli bir şeydir. Nasıl ki aleyhimizde türlü iftiralar uydurulmuş, sayısız kitaplar yazılmıştır.

Fakat bütün o milletlerin içinde bizim topluluk halinde fuhuş yaptığımızı iddia eden bir tek kişi dahi çıkmamıştır. Biz kendi kendimizi rezil, rusvay etmeye çalışmışız. Buna ne kadar acınsak, dövünsek yeridir.

Türkler, bizden olmıyan pek çok büyük adamların asalet ve necabetlerini açığa vurmaktan çekinmedikleri çok temiz, çok namuslu insanlardır.

Bakınız, geçen asırda Lamartin adındaki büyük fransız edip ve şairi hakkımızda neler söylüyor :

(İnsan ırkı olarak, millet olarak Türkler geniş imparatorluklarının en seçkin, en şerefli ırkıdırlar. Seciyeleri pek necip ve yücedir. Şecaatları bozulmaktan masun kalmıştır. Dinî, vatanî, ailevî faziletleri her tarafsız ruha hürmet ve hayranlık verir. Necabetleri alınlarında, işlerinde yazılıdır. Bütün hareketleri, iç güdüleri necibanedir. Filosoflar, efendiler kavmidirler. Kahramanlıklar, şehitler kavmidirler. İnsanlığa şeref veren insanlardır.)

İşte sayın ve sevgili okuyucularım, biz dün böyle bir millettik, bugün de öyleyiz, kıyamete kadar da öyle kalacağız.

Fıtrat değişir sanma, bu kan yine o kandır.

S O N